

Akademia Bialska Nauk Stosowanych im. Jana Pawła II

UMIEJĘTNOŚCI SPOŁECZNE PRZEDSZKOLAKÓW DROGĄ KU PRZYSZŁOŚCI

UMIEJĘTNOŚCI SPOŁECZNE PRZEDSZKOLAKÓW DROGĄ KU PRZYSZŁOŚCI

Stanisława Katarzyna Nazaruk
Joanna Waszczuk

ISBN 978-83-64881-94-7

ABNS
WYDAWNICTWO

Skrypt dla studentów kierunku pedagogika przedszkolna
i wczesnoszkolna oraz nauczycieli

Biała Podlaska 2023

AKADEMIA BIALSKA NAUK STOSOWANYCH
IM. JANA PAWŁA II W BIAŁEJ PODLASKIEJ

Stanisława Katarzyna Nazaruk, Joanna Waszczuk

UMIEJĘTNOŚCI SPOŁECZNE PRZEDSZKOLAKÓW DROGĄ KU PRZYSZŁOŚCI

Skrypt dla studentów kierunku pedagogika
przedszkolna i wczesnoszkolna oraz nauczycieli

Wydawca

Akademia Bialska Nauk Stosowanych im. Jana Pawła II

Recenzja

dr hab. Anna Klim-Klimaszewska

© Copyright by Akademia Bialska Nauk Stosowanych im. Jana Pawła II

ISBN 978-83-64881-94-7

Nakład: 200 egz.

Liczba arkuszy wydawniczych: 2,44

Wydawnictwo ABNS JP II
ul. Sidorska 95/97, p. 334R
21-500 Biała Podlaska
www.akademiabialska.pl

Projekt okładki, skład i druk

druk-24h.com.pl
DRUKARNIA CYFROWA

Grabówka, ul. Szosa Baranowicka 77
15-523 Białystok; tel. 85 653-78-04
e-mail: biuro@partnerpoligrafia.pl

Spis treści

1. Motywy przystąpienia do konkursu	5
2. Cele i opis projektu	7
3. Umiejętności społeczne – ustalenia terminologiczne, znaczenie w rozwoju dziecka.	11
4. Opis narzędzia do badania umiejętności społecznych	17
5. Uczestnicy i organizacja badań	27
6. Analiza wyników badań	29
7. Podsumowanie.	49
8. Scenariusze zajęć z wychowania przedszkolnego.	51
Scenariusz 1.	52
Scenariusz 2.	55
Scenariusz 3.	59
Scenariusz 4.	64
Scenariusz 5.	67
Scenariusz 6.	71
Scenariusz 7.	75

1. MOTYWY PRZYSTĄPIENIA DO KONKURSU

„Studenckie koła naukowe tworzą innowacje”

Koło Naukowe Studentów pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej „Sówka” zostało zarejestrowane w styczniu 2021 roku i zrzesza chętnych studentów kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna oraz kierunku pedagogika, jak również chętnych studentów z innych kierunków. Opiekunami koła są: dr Stanisława Nazaruk i dr Joanna Waszczuk. Biorąc pod uwagę aspirację członków koła naukowego, ich zainteresowania naukowe oraz chęć pracy w zespole, podjęto działanie mające na celu przystąpienie do konkursu studenckich kół naukowych będącego odpowiedzią na **Komunikat Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 16 września 2021 roku o ustanowieniu programu pod nazwą „Studenckie koła naukowe tworzą innowacje” i naborze wniosków**. Inspiracją do opracowania wniosku były doświadczenia zawodowe opiekunów koła i obserwacje studentek odbywających praktyki. Studentki w trakcie jednolitych studiów magisterskich na kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna oraz kierunku pedagogika przygotowywane są do pracy z dziećmi i uczniami w placówkach oświatowych, głównie w przedszkolach i szkołach podstawowych, zarówno od strony merytorycznej, jak i metodycznej. W trakcie studiów nabywają wiedzę i umiejętności oraz kompetencje społeczne na zajęciach prowadzonych na uczelni oraz praktykę pedagogiczną podczas odbywania praktyk zawodowych.

Podczas pobytu w placówkach przedszkolnych w czasie realizacji wymienionych praktyk studentki zauważyły, że niektóre dzieci są wycofane, nie podejmują współpracy, mają problemy z komunikacją. Na podobne zachowania dzieci wskazały również nauczycielki pracujące w przedszkolach. Spostrzeżenia z praktyk były motywacją do podjęcia rozmowy z nauczycielkami, które wskazały potrzebę diagnozy tego stanu i podjęcia poszukiwań nowych rozwiązań przeciwdziałającym zaobserwowanym problemom. Nauczyciele pracujący w przedszkolach zwrócili uwagę na niekorzystny wpływ pandemii COVID-19 na zachowania dzieci. Przebywanie niektórych dzieci w izolacji, brak kontaktu z rówieśnikami, ograniczenia w zabawie na świeżym powietrzu to tylko niektóre czynniki ograniczające budowanie relacji międzyludzkich i w konsekwencji na nieprawidłowe kształtowanie ich umiejętności społecznych.

W związku z powyższym podjęto działania mające na celu przeciwdziałanie tej tendencji i pod opieką naukową opiekunów koła oraz we współpracy z nauczycielami wychowania przedszkolnego opracowano projekt badawczy pt. „Umiejętności społeczne przedszkolaków drogą ku przyszłości”, którego głównym założeniem była pomoc dzieciom w budowaniu prawidłowych umiejętności społecznych.

Należy zwrócić uwagę na fakt, że potrzeba rozwoju umiejętności społecznych dzieci nie jest warunkowana tylko sytuacją pandemiczną ale ma wielowymiarowe znaczenie wynikające z naturalnego rozwoju człowieka, a zapisy prawne znajdują się w aktualnej *Podstawie programowej wychowania przedszkolnego*, Zaleceniach Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej z dnia 18 grudnia 2006 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE).

2. CELE I OPIS PROJEKTU

pt. „Umiejętności społeczne przedszkolaków drogą ku przyszłości”

Projekt jest odpowiedzią na potrzebę wsparcia dzieci w wieku przedszkolnym, szczególnie w sferze rozwoju emocjonalno-społecznego, poprzez pomoc w adaptacji do środowiska przedszkolnego oraz nawiązywaniu i kształtowaniu właściwych relacji rówieśniczych. Dzieci w wieku 3-6 lat zmieniają swoje środowisko z rodzinno-domowego na przedszkolne, co istotnie wpływa na ich rozwój psychosomatyczny. Nawiązują w tym okresie nowe relacje, zarówno z osobami dorosłymi, jak i z rówieśnikami. Kształtują się wtedy podstawowe umiejętności komunikacyjne dziecka, które mają istotny wpływ na całe jego życie. O istnieniu zaburzeń w komunikacji społecznej dziecka można mówić wtedy, gdy nie jest ono w stanie przyswoić sobie umiejętności wymaganych do prawidłowego funkcjonowania w grupie społecznej.

Podjęcie tego tematu badawczego jest ważnym przedsięwzięciem, nie tylko obecnie ale i w przyszłości, ponieważ badania przeprowadzone przez niektórych specjalistów dowodzą, że umiejętności, które dzieci nabywają w przedszkolu, ułatwiają im udany start szkolny, procentują w szkole lepszymi wynikami w nauce, a w dorosłym życiu lepszym funkcjonowaniem społecznym i zawodowym. Aby przeciwdziałać tym trudnościom niezbędne jest podejmowanie odpowiednich działań, w tym m.in. prowadzenie zajęć w przedszkolu w sposób umożliwiający rozwijanie przez dzieci prawidłowych relacji społeczno-emocjonalnych.

W związku z pandemią COVID-19 zjawiska związane z deficytami umiejętności społecznych nasiliły się. Nauczyciele prowadzący zajęcia w grupach przedszkolnych zaobserwowali, że w wyniku nasilonych nieobecności dzieci w przedszkolach, konieczności izolacji oraz utrzymywania dystansu dochodzi do wolniejszego rozwoju umiejętności społecznych w grupach przedszkolnych. Dzieci z trudem adaptują się do tej nowej sytuacji, a nauczyciele często nie mają odpowiednich narzędzi, by móc temu właściwie przeciwdziałać. W odpowiedzi na zaistniałą sytuację postanowiono przygotować narzędzia mogące pomóc nauczycielom w diagnozowaniu rozwoju umiejętności społecznych dzieci w wieku przedszkolnym.

Analiza dostępnych-standaryzowanych narzędzi wskazała potrzebę przygotowania scenariuszy zajęć, poświęconych rozwojowi różnych szczegółowych umiejętności społecznych przedszkolaków. W związku z powyższym opracowano niniejszy projekt badawczy, którego celem było opracowanie 7 zewalutowanych scenariuszy zajęć rozwijających umiejętności społeczne dzieci w wieku przedszkolnym i ich upowszechnienie.

W ramach projektu studentki z Koła naukowego pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej „Sówka” opracowały 7 scenariuszy zajęć z myślą o rozwijaniu umiejętności społecznych dzieci w wieku przedszkolnym i następnie poddano je ewaluacji. W 10 przedszkolach na terenie miasta Biała Podlaska i w powiecie bialskim wśród dzieci w wieku 6-7 lat przeprowadzono badania pedagogiczne za pomocą narzędzia diagnostycznego autorstwa dr Stanisławy Nazaruk pt. „Arkusze umiejętności społecznych dzieci w wieku 5-9lat”. Analiza ilościowa, jak i jakościowa z przeprowadzonych badań posłużyła do diagnozy umiejętności społecznych dzieci, w opanowaniu których dzieci miały trudności, a które opanowały w stopniu optymalnym. Na tej podstawie opracowano organizację zajęć w grupach przedszkolnych według scenariusza odpowiednio dobranego do kształtowanych umiejętności społecznych. Po zakończeniu realizacji zajęć przeprowadzono drugie badanie (z wykorzystaniem tego samego narzędzia) i opracowano wyniki badań. W wyniku przeprowadzonej całej procedury badawczej określono efektywność realizacji opracowanych scenariuszy, udoskonalono je i zarekomendowano do stosowania.

Wyniki z uzyskanych badań zaprezentowano przez studentki z Koła naukowego pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej „Sówka” na konferencjach naukowych oraz w opracowaniach naukowych w formie artykułów w wybranych czasopismach naukowych.

Cele szczegółowe projektu:

1. Przygotowanie 7 scenariuszy zajęć rozwijających umiejętności społeczne przedszkolaków.
2. Określenie poziomu umiejętności społecznych dzieci 6-7-letnich przed i po realizacji zajęć wg przygotowanych scenariuszy.
3. Określenie poziomu efektywności zaproponowanych scenariuszy zajęć przedszkolnych.
4. Wydanie skryptu zawierającego opis zweryfikowanych scenariuszy zajęć.
5. Upowszechnienie wyników badań na konferencjach naukowych i poprzez przygotowanie artykułów naukowych.

Rezultaty projektu:

- opracowane 7 scenariuszy zajęć rozwijających umiejętności społeczne dzieci przedszkolnych, - wydanie 60 egzemplarzy skryptu zawierającego scenariusze zajęć,
- opublikowanie na stronie internetowej uczelni publikacji (skrypt) w wersji elektronicznej,
- przygotowane do publikacji 2 artykułów w czasopismach naukowych,
- zaprezentowanie wyników badań projektowych na konferencjach naukowych.

Założono, że realizacja projektu pozytywnie wpłynie z jednej strony na dzieci objęte projektem, ze względu na przeprowadzone z nimi zajęcia rozwijające ich umiejętności społeczne, z drugiej zaś przyczyni się do podniesienia warsztatu pedagogicznego (w zakresie zarówno umiejętności prowadzenia zajęć z dziećmi, jak i prowadzenia badań naukowych) wśród studentek realizujących projekt. Osiągnięte rezultaty projektu mogą być szeroko wykorzystywane w codziennej pracy nauczycieli i wychowawców w pracy z dziećmi przedszkolnymi. Upowszechnienie rezultatów (bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej) pozwala na korzystanie z powstałych

materiałów pedagogom z terenu całej Polski, nie tylko z przedszkoli objętych projektem. Opracowany materiał z przeprowadzonego projektu w formie skryptu może mieć zastosowanie dydaktyczne, wykorzystywane do realizacji zajęć lub częściowo w odniesieniu do niektórych treści programowych na kierunkach pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna oraz pedagogika. Po opublikowane scenariusze zajęć w przedszkolu zawsze mogą sięgać studentki odbywające praktyki zawodowe w przedszkolach.

Istotnym znaczeniem realizacji wymienionego projektu jest inicjowanie i kontynuowanie przez Akademię Białską Nauk Stosowanych im. Jana Pawła II współpracy z przedszkolami biorącymi udział w projekcie, co z pewnością pozwoli na podejmowanie w przyszłości wspólnych inicjatyw.

3. UMIEJĘTNOŚCI SPOŁECZNE – USTALENIA TERMINOLOGICZNE, ZNACZENIE W ROZWOJU DZIECKA

O potrzebie kształtowania i wzmacniania umiejętności społecznych dzieci już na etapie edukacji przedszkolnej mówią specjaliści, przede wszystkim pedagodzy i psychologowie, opisując kompetencje społeczne jako determinanty ich sukcesu szkolnego. W dłuższej perspektywie czasowej i wymogów cywilizacyjnych umiejętności „miękkie” powiązane z kompetencjami społecznymi determinują życiowy (zawodowy i osobisty) sukces człowieka. Z przeprowadzonych przez Magdalenę Czub badań wynika, że dzieci charakteryzujące się wysokim poziomem umiejętności nawiązywania interakcji z innymi, rozpoznawania i wyrażania emocji oraz regulowania własnych stanów emocjonalnych, posiadają wyższą gotowość szkolną i, co za tym idzie, osiągają dobre wyniki w nauce w pierwszych jej latach. Zdolność do nawiązywania opartej na zaufaniu relacji z nauczycielem koreluje pozytywnie z osiągnięciami uczniów w czytaniu i matematyce, a przez to zwiększa prawdopodobieństwo sukcesu w szkole. Skutkuje to również obniżaniem absencji szkolnej. Na podkreślenie zasługuje przy tym wysoka skuteczność interwencji podejmowanych w tym obszarze już w przedszkolu¹.

Postawy i umiejętności, które dzieci nabywają w przedszkolu, ułatwiają im udany start szkolny, procentują w szkole lepszymi wynikami w nauce, a w dorosłym życiu lepszym funkcjonowaniem

¹ M. Czub, *Rozwój kompetencji społeczno-emocjonalnych dziecka*, w: *Diagnoza funkcjonowania społeczno-emocjonalnego dziecka w wieku od 1,5 do 5,5 lat*, (red.) M. Czub, Warszawa: IBE, 2014, s.17-18.

społecznym i zawodowym^{2,3,4}. Z tego powodu zadanie stymulowania rozwoju umiejętności społecznych dzieci należy do jednych z kluczowych zadań wychowania przedszkolnego⁵. Są one kształtowane integralnie z innymi w każdym obszarze działalności przedszkola. Badanie i rozwijanie umiejętności społecznych u dzieci w ramach edukacji przedszkolnej nabiera szczególnego sensu, gdy jej zadania analizowane są przez pryzmat konstruktywizmu społecznego. Z początkiem wieku przedszkolnego u dzieci zaczyna dominować typ uczenia się spontaniczno-reaktywnego. Rozwijają się świadomość, pojawiają się pierwsze efektywne uogólnienia, a wyznacznikiem zainteresowań dziecka przestaje być sytuacja sama w sobie, lecz sens i znaczenie, jakie jej ono przypisuje. Pojawia się też typ działania nazywany przez Lwa S. Wygotskiego twórczym, w którym następuje przejście od myśli do sytuacji, czyli realizacja pomysłu. Osiągnięcie tego poziomu rozwoju umysłowego oznacza możliwość rozpoczęcia programowego wspierania rozwoju określonych umiejętności i kompetencji (w tym społecznych), o ile ten program uwzględnił będzie wewnętrzny program dziecka. Sensytywność okresu przedszkolnego na oddziaływania kształtujące kompetencje społeczne dzieci wynika również z faktu, że w tym czasie „pojawiają się też pierwsze wewnętrzne instancje etyczne i zaczynają się kształtować zasady etyczne. I wreszcie w tym właśnie wieku tworzy się u dziecka to, co by można nazwać pierwotnym zarysem dziecięcego światopoglądu”⁶.

Aktualne badania pozwalają na stwierdzenie, że deficyty umiejętności społecznych dzieci wiążą się z brakiem przystosowania do środowiska szkolnego, odrzuceniem rówieśniczym i późniejszą prze-

² M. Deptuła, *Rozwijanie kapitału społecznego jako zadanie nauczycieli*, „Chowanna”, 2013, 2(41), ss. 29-41.

³ P. Smółka, *Kompetencje społeczne. Metody pomiaru i doskonalenia umiejętności interpersonalnych*, Kraków: Wolters Kluwer Polska, 2008, ss. 13-15.

⁴ S. Nazaruk, J. Marchel, *Gotowość szkolna dzieci wyniki badań z wybranych przedszkoli z terenu Białej Podlaskiej*, Biała Podlaska: Wydawnictwo Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II, 2016.

⁵ J. Karbownik, *Twórcza aktywność dziecka a metody aktywizujące w nauczaniu zintegrowanym*, „Edukacja elementarna w teorii i praktyce”, 2006, nr 1, ss. 5-9.

⁶ L. S. Wygotski, *Problem wieku rozwojowego*, w: *Wybrane prace psychologiczne II. Dzieciństwo i dorastanie*, red. A. Brzezińska, M. Marchow, przeł. B. Smykowski, Poznań: Zys i s-ka, 2002.

stępczością nieletnich. Jednakże rozwinięte umiejętności społeczne dzieci pozytywnie korelują z ich osiągnięciami w nauce^{7, 8}. Ten, wydawałoby się oczywisty proces związany z nabywaniem umiejętności społecznych przez dzieci w trakcie edukacji przedszkolnej, a później szkolnej został zahamowany przez szerzącą się pandemię COVID-19. Konsekwencją walki z pandemią okazała się konieczność wprowadzenia ograniczeń w funkcjonowaniu przedszkoli oraz zorganizowanie tzw. zdalnego nauczania. Wiele środowisk zajmujących się edukacją, wyraża zaniepokojenie sytuacją przedszkoli i szkół uwarunkowaną długofalowymi skutkami pandemii dla osiągnięć edukacyjnych dzieci i uczniów. Wśród negatywnych skutków pandemii wymienia się zaburzenia w społecznym funkcjonowaniu dzieci, będące efektem izolacji od ich naturalnego środowiska rówieśniczego i szkolnego^{9, 10}. Wymienione argumenty, w szczególności zaś możliwość efektywnego zapobiegania kumulowaniu się negatywnych nawyków i doświadczeń już na początku drogi edukacyjnej dziecka, czyli w przedszkolu w pełni uzasadniają troskę o poznawanie umiejętności społecznych dzieci i wspieranie procesu ich kształtowania się w sposób adekwatny do rozwojowych możliwości i potrzeb przedszkolaków.

W tym opracowaniu wprowadzono pojęcie umiejętności społeczne, a nie kompetencje społeczne, co było celowym zamierzeniem, ponieważ z analizy literatury przedmiotu wynika, że kompetencje społeczne nie zostały zdefiniowane w sposób jasny i ogólnie przyjęty, ponieważ samo słowo kompetencja jest różnie definiowane^{11, 12}. Próba

⁷ M. Argyle, *Psychologia stosunków międzyludzkich*, Warszawa: PWN 2001.

⁸ A. Matczak, *Różne oblicza inteligencji: funkcjonowanie intelektu a osobowość*, „Studia Psychologica UKSW”, 2001, nr 2, ss. 157-174.

⁹ J. Liu, Y. Bao, X. Huang, J. Shi, L. Lu, *Mental health considerations for children quarantined because of COVID19*, „The Lancet Child & Adolescent Health”, 2020, 4(5), ss. 47-349, doi:10.1016/S2352-4642(20)30096-1.

¹⁰ B. Nadeak, *The Effectiveness of Distance Learning Using Social Media during the Pandemic Period of COVID-19: A Case in Universitas Kristen Indonesia*, „International Journal of Advanced Science and Technology”, 2020, Vol. 29, No. 7, ss. 1764-1772.

¹¹ U. Jakubowska, *Wokół pojęcia „kompetencja społeczna” – ujęcie komunikacyjne*, „Przeгляд Psychologiczny”, 1996, nr 39, ss. 29-40.

¹² E. Goźlińska, *Słownik nowych terminów w praktyce szkolnej*, Warszawa: Wydawnictwo CODN, 1997.

pogodzenia różnych punktów widzenia podjęta została w *Słowniku nowych terminów w praktyce szkolnej*, gdzie zamieszczono następującą definicję kompetencji: „Kompetencja to zakres wiedzy, umiejętności i odpowiedzialności; zakres pełnomocnictw i uprawnień do działania.

Kompetencja jest (potencjalną) umiejętnością, ujawniającą się w chwili wykonywania danego zadania lub predyspozycją do jego wykonania”.¹³

Kompetencja społeczna zawiera komponent w postaci wiedzy teoretycznej o tym, jak należy się zachowywać w określonych sytuacjach społecznych oraz komponent umiejętności praktycznych, umiejętności adekwatnego zachowywania się w różnych sytuacjach. Istniejące definicje odnoszą się jednak głównie do drugiego z wymienionych komponentów. W ich świetle analiza tego pojęcia polegać będzie przede wszystkim na sprecyzowaniu umiejętności, które na kompetencję społeczną się składają, uwzględniając prawdopodobne zależności między nimi¹⁴.

Kompetencje społeczne rozumiane przez znaną pedagog Małgorzatę Karwowską-Struczyk to „złożone umiejętności warunkujące efektywność radzenia sobie w określonego typu sytuacjach społecznych, nabywane przez dziecko w kontaktach z rówieśnikami i dorosłymi, zarówno w domu rodzinnym, jak i innych środowiskach socjalizacyjnych”¹⁵. Wymieniona definicja pomija, jednak aspekt poznawczy, a zwraca uwagę na źródła pochodzenia umiejętności składających się na kompetencje społeczne oraz na efekty ich wykorzystywania. Obejmuje przy tym kategorie obecne w pedagogice przedszkolnej i wczesnoszkolnej właściwe dla prowadzonych na jej gruncie badań. Konsekwencją jej przyjęcia jest uznanie, że diagnoza kompetencji społecznej dzieci przedszkolnych winna się koncentrować na ocenie działaniowego aspektu kompetencji, tj. na ocenie określonych zachowań (zaniechań), dowodzących dysponowaniem

¹³ Tamże, s. 78-80.

¹⁴ M. Karwowska-Struczyk, *Dziecko i rówieśnicy w społecznym świecie wczesnej edukacji*, w: *Pedagogika wczesnoszkolna -dyskursy, problemy, rozwiązania*, red. D. Klaus-Stańska, M. Szczepka-Pustkowska, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2009, ss. 370.

¹⁵ Tamże, ss. 370.

pewnym repertuarem umiejętności społecznych. Pojęcie kompetencji społecznych współwystępuje w różnych kontekstach z pojęciami pokrewnymi, które raz je definiują, innym razem dopełniają lub rozszerzają. Możliwą interpretacją jest przyjęcie, że na kompetencję społeczną składają się pojawiające się w okresie wczesnego dzieciństwa zachowania prospołeczne, o wydźwięku w pełni pozytywnym, czyli takie, które są korzystne dla innych, a nie bezpośrednio dla osoby je podejmującej. Do zachowań tych Maria Kielar-Turska zalicza: empatię, udzielanie pomocy, dzielenie się i współdziałanie. W wieku przedszkolnym empatia, czyli dzielenie doświadczeń emocjonalnych innych osób, która pozwala dostrzegać, rozumieć i współodczuwać ich przeżycia, zaczyna się dopiero rozwijać. Dzięki temu dzieci zaczynają być zdolne do dostrzegania potrzeby udzielenia pomocy i czynienia tego. Kolejnym z kształtujących się w przedszkolu zachowań prospołecznych jest dzielenie się, które stanowi przejaw myślenia o drugiej osobie. Choć współdziałanie, podobnie jak empatia, zasadniczo nie jest atrybutem dzieci młodszych, to jednak w korzystnych warunkach szybko mogą się go nauczyć, zwłaszcza w przedszkolu¹⁶.

Podobnego zdania są inni specjaliści z pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej, według nich w okresie dzieciństwa kształtują się „fundamenty”, na których buduje się umiejętności społeczne. I choć proces ten ma miejsce głównie w rodzinie, to jednak istnieje pewna pula działań wspierających go, które mogą podejmować nauczyciele w odniesieniu do dzieci w sytuacjach przedszkolnych sprzyjających rozwojowi psychospołecznemu dzieci^{17,18}. Z drugiej zaś strony wczesne diagnozowanie opóźnień rozwojowych (deficytów) i podjęcie działań interwencyjnych pomoże zniwelować stwierdzone ewentualne trudności i ograniczenia w nabywaniu umiejętności społecznych, komunikacyjnych, niwelowaniu dysharmonii

¹⁶ M. Kielar-Turska, Średnie dzieciństwo. Wiek przedszkolny, w: Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka, red. B. Harwas-Napierała, J. Trempała, Warszawa: PWN, 2005, s. 115-117.

¹⁷ A. Kruszewska, Social and emotional competencies of future pupils of the 1st year of primary school, w: SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION, vol. II, Rezekne/Łotwa: Wydawnictwo Academy of Technologies, 2018, ss. 574-584.

¹⁸ A. Kruszewska, *Emocje, uczucia i społeczne zachowania emocjonalne dzieci na progu szkolnym*, Siedlce: Wydawnictwo AKKA, 2018.

rozwojowych oraz podjęcie działań w zakresie wyrównywania szans wynikających z zaniedbań środowiskowych¹⁹.

Przeprowadzone rozmowy opiekunów koła naukowego z nauczycielami wychowania przedszkolnego utwierdziły w przekonaniu, że niektóre dzieci mogą mieć problemy w czasie pandemii, które dotyczą umiejętności społecznych, m.in.: komunikowania, przestrzegania zasad, powstrzymywania się od zachowań agresywnych, podejmowania wspólnych działań, wypełniania określonych ról^{20, 21, 22}. Z pewnością poprawnie ukształtowane umiejętności społeczne ułatwią dziecku łagodne przejście z edukacji przedszkolnej do edukacji szkolnej i pomogą w sprostaniu wyzwaniom, jakie czekają na nie w szkole. W związku z tym należałoby podkreślić znaczenie wagi prowadzenia systematycznej diagnozy umiejętności społecznych dzieci w wieku przedszkolnym.

W literaturze przedmiotu można spotkać trudność w ustaleniu listy umiejętności społecznych dzieci. Niektóre pozostają na stosunkowo dużym poziomie ogólności i nie odnoszą się do rozwojowych właściwości dzieci w wieku przedszkolnym. Ich operacjonalizacja może być natomiast punktem wyjścia do sprecyzowania umiejętności dziecka, których wykorzystywanie stanowi o dysponowaniu określonym poziomem kompetencji społecznych.

Te kluczowe umiejętności społeczne, to m.in.: komunikowanie, empatia, przestrzeganie zasad, powstrzymywanie się od zachowań agresywnych, działania wspólne, podejmowanie i wypełnianie określonych ról.

¹⁹ S. Nazaruk, J. Marchel, *Gotowość szkolna dzieci wyniki badań z wybranych przedszkoli z terenu Białej Podlaskiej*, Biała Podlaska: Wydawnictwo Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II, 2016.

²⁰ E. McGinnis, A., P. Goldstein, *Kształtowanie umiejętności prospołecznych małego dziecka. Profilaktyka agresji i zaburzeń zachowania w przedszkolu i przygotowaniu do szkoły*, Warszawa: Instytut „Amity”, 2003.

²¹ M. Czub M. (2014), *Rozwój kompetencji społeczno-emocjonalnych dziecka*, w: *Diagnoza funkcjonowania społeczno-emocjonalnego dziecka w wieku od 1,5 do 5,5 lat*, red. M. Czub, Warszawa: IBE, 2014.

²² S. Nazaruk, J. Marchel, *Rozwijanie kreatywnego myślenia u dzieci w wieku przedszkolnym na przykładzie ćwiczeń z geometrii*, „Przegląd Pedagogiczny”, 2019, nr 1, ss. 185-199.

4. OPIS NARZĘDZIA DO BADANIA UMIEJĘTNOŚCI SPOŁECZNYCH

„Arkusze umiejętności społecznych dzieci w wieku 5-9 lat”

W projektowaniu badań pedagogicznych szczególne znaczenie ma wybór odpowiedniego narzędzia badawczego. Do badanej problematyki na stan obecny nie stwierdzono polskich standaryzowanych narzędzi pomiaru umiejętności społecznych dzieci w wieku przedszkolnym. W badaniach zastosowano autorskie narzędzie badawcze zwane „Arkuszem umiejętności społecznych dzieci w wieku 5-9 lat”. W swojej strukturze arkusz zawiera podskale do których przypisano szczegółowe umiejętności.

Podskala A: Dziecko komunikuje się z rówieśnikami i dorosłymi, werbalnie i pozawerbalnie - składa się z 16 stwierdzeń opisujących przejawianą komunikację dziecka zarówno w formie werbalnej, jak i pozawerbalnej.

Podskala B: Dziecko radzi sobie w sytuacjach trudnych - składa się z 17 stwierdzeń dotyczących przejawianego zachowania i umiejętności reagowania dziecka w sytuacjach trudnych.

Podskala C: Dziecko jest wrażliwe na uczucia i potrzeby innych, okazuje pomoc innym - składa się z 17 stwierdzeń związanych z poznaniem zachowania dziecka w sytuacjach, gdy drugiej osobie dzieje się krzywda, okazywania empatii, pomocy innej osobie.

Podskala D: Dziecko współpracuje w grupie - składa się z 23 stwierdzeń związanych z zachowaniem i współpracą w grupie rówieśniczej.

Podskala E: Samoograniczenia dziecka - składa się z 11 stwierdzeń związanych z poznaniem powstrzymywania się od zachowań agresywnych, panowania nad złością, powstrzymywania złości, panowania nad swoim zachowaniem, które może innych zranić i in.

W strukturze wymienionego narzędzia zastosowano czterostopniową skalę Likerta, dzięki której określono w skali punktowej poziom umiejętności społecznych badanej grupy dzieci. Możliwym odpowiedziom przypisano następujące punkty: zdecydowanie tak - 3 pkt, raczej tak- 2 pkt, raczej nie - 1 pkt i zdecydowanie nie - 0 pkt.

Należy dodać, że zanim zastosowano wymienione narzędzie w badaniach właściwych przeprowadzono badanie pilotażowe, które posłużyło w doprecyzowaniu budowy narzędzia^{23,24}. W celu pozyskania rzetelnych wyników badań arkusze do diagnozy wydrukowano i przekazano nauczycielom - wychowawcom dzieci w grupach przedszkolach. Wypełnienie arkuszy przez nauczycieli, mających kompetencje do przeprowadzania diagnozy pedagogicznej zapewniło profesjonalny przebieg badań i ich rzetelność. Na podstawie otrzymanych wyników dokonano ilościowej analizy statystycznej, tj. policzono procentowe wskaźniki, średni poziom umiejętności społecznych danego dziecka i wszystkich dzieci w badanej grupie przedszkolnej.

²³ K. Rubacha, *Metodologia badań nad edukacją*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2008.

²⁴ M. Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2000.

ARKUSZ UMIEJĘTNOŚCI SPOŁECZNYCH DZIECI W WIEKU 5-9 LAT DANE O DZIECKU

Imię						
Płeć						
Rok urodzenia						
Nazwa placówki: przedszkole						
Miejsce zamieszkania	Miasto		Osada do 5 tys. mieszkańców		Wieś	
Rodzeństwo	1		2		3 i więcej	

Observacja	
Data rozpoczęcia	
Data zakończenia	
Miejsce obserwacji	

A. Dziecko komunikuje się z rówieśnikami i dorosłymi, werbalnie i pozawerbalnie		OBSERWACJA				U W A G I
Czy dziecko przejawia następujące umiejętności i zachowania?		ZDECY- DOWANIE TAK	RA- CZEJ TAK	RA- CZEJ NIE	ZDECY- DOWANIE NIE	
1.	Rozumie polecenia dorosłych					
2.	Słucha uważnie, koncentruje się na poleceniach					
3.	Rozumie intencje innych					
4.	Potrafi powiedzieć o sobie, zna swoje pochodzenie i środowisko rodzinne					
5.	Jasno wyraża swoje potrzeby					
6.	Potrafi wyrażać emocje w sposób werbalny					
7.	Aдекватnie wyraża emocje w sposób niewerbalny					

8.	Potrafi zainicjować rozmowę z kolegą/koleżanką					
9.	Potrafi kontynuować zainicjowaną rozmowę					
10.	Zna podstawowe symbole komunikowania pozawerbalnego					
11.	Ma zdolność do mówienia o własnych uczuciach					
12.	Potrafi logicznie budować zdania i posługiwać się poprawnie językiem ojczystym					
13.	Potrafi zakomunikować swój nastrój, wskazać problem					
14.	Rozumie, że rozmowa jest sposobem nawiązywania relacji z innymi ludźmi					
15.	W zrozumiwały sposób komunikuje się z dziećmi i dorosłymi					
16.	Dokonuje autoprezentacji (dzieli się swoimi myślami, uczuciami)					
B. Dziecko radzi sobie w sytuacjach trudnych		OBSERWACJA				U W A G I
Czy dziecko przejawia następujące umiejętności i zachowania?		ZDECY- DOWANIE TAK	RA- CZEJ TAK	RA- CZEJ NIE	ZDECY- DOWANIE NIE	
1.	Samodzielnie i wytrwale podejmuje próby poradzenia sobie z trudnością					
2.	Wykazuje inicjatywę przy rozwiązywaniu i łagodzeniu konfliktu					
3.	Nie wybucha złością					
4.	Nie reaguje płaczem					
5.	Nie reaguje gniewem, nie obraża się					
6.	Szuka oparcia w nauczycielu w sytuacji trudnej					

7.	Potrafi (zwrócić się o pomoc i wytłumaczyć, na czym polega trudność) prosić o pomoc osobę dorosłą					
8.	Okazuje radość z pokonania trudności					
9.	Potrafi opanować złość i agresję					
10.	Potrafi pogodzić się z porażką					
11.	Zna swoje obowiązki i prawa					
12.	Potrafi być asertywne					
13.	Potrafi przyjąć krytykę					
14.	Wyraża złość i gniew w sytuacjach, które są dla niego trudne, w sposób akceptowany w grupie					
15.	Potrafi opisać swoje uczucia					
16.	Radzi sobie w sytuacjach konfliktu z pomocą nauczyciela lub samodzielnie					
17.	Wykazuje motywację do działania i poznawania siebie, innych i otaczającego świata					
C. Dziecko jest wrażliwe na uczucia i potrzeby innych, okazuje pomoc innym		OBSERWACJA				U W A G I
Czy dziecko przejawia następujące umiejętności i zachowania?		ZDECY- DOWANIE TAK	RA- CZEJ TAK	RA- CZEJ NIE	ZDECY- DOWANIE NIE	
1.	Okazuje empatię koleżankom i kolegom					
2.	Chętnie pomaga innym					
3.	Potrafi dzielić się z innymi					
4.	Rozumie sytuację, gdy drugiej osobie dzieje się krzywda					

5.	Rozumie uczucia innych					
6.	Potrafi zrezygnować z jakiegoś swojego dobra na rzecz drugiej osoby					
7.	Rozumie, co oznacza szacunek dla drugiej osoby					
8.	Potrafi nazywać swoje emocje					
9.	Potrafi kontrolować swoje emocje					
10.	Zna poczucie winy i rozumie sens poniesionej kary					
11.	Odczuwa potrzebę i przyjemność ze spędzania czasu wolnego z rówieśnikami					
12.	Ma świadomość i potrafi opisać odczuwane emocje					
13.	Wyraża swój stan emocjonalny za pomocą głosu lub ruchu					
14.	Wykazuje cierpliwość, np. podczas oczekiwania na swoją kolej					
15.	Stosuje się do ustalonych zasad w czasie gier, zabaw, zajęć, szczególnie dotyczących bezpiecznego zachowania					
16.	Ma świadomość niebezpieczeństw wynikających z nieprzestrzegania zakazów					
D. Dziecko współpracuje w grupie		OBSERWACJA				U W A G I
Czy dziecko przejawia następujące umiejętności i zachowania?		ZDECY- DOWANIE TAK	RA- CZEJ TAK	RA- CZEJ NIE	ZDECY- DOWANIE NIE	
1.	Przestrzega zasady przyjęte w grupie					

2.	Podaje różne role w grupie					
3.	Wypełnia role w grupie					
4.	Wchodzi w interakcje z innymi dziećmi podczas zabaw i gier					
5.	Poszukuje kompromisu i potrafi do niego dążyć					
6.	Dzieli się z innymi					
7.	Z łatwością nawiązuje kontakty z innymi					
8.	Inicjuje zabawę					
9.	Pełni w zabawie rolę lidera					
10.	Ma kolegów/ koleżanki, z którymi lubi się bawić					
11.	Aдекватnie reaguje na kary					
12.	Aдекватnie reaguje na nagrody i pochwały					
13.	Jest nerwowe lub nadpobudliwe ruchowo					
14.	Jest nadaktywne, ma problemy z koncentracją					
15.	Współpracuje z innymi dziećmi ze szczególnym uwzględnieniem planowania oraz podziału zadań					
16.	Rozumie konsekwencje swoich działań					
17.	Przyjmuje konsekwencje swojego zachowania					
18.	Wie, w jakich sytuacjach należy komuś zwrócić uwagę, że postępuje niezgodnie z normami i zasadami					

19.	Podje­mu­je pró­by oce­nia­nia swo­je­go zachowa­nia w kon­tek­ście pod­je­mowa­nych za­dań oraz obowia­zu­ją­cych norm grupow­ych					
20.	Respek­tu­je pra­wa i obowia­zki					
21.	We wspól­nej za­ba­wie uwzględ­nia pot­rze­by in­nych osób i swo­je					
22.	W róż­nych sy­tu­acjach za­ba­wowa­nych wd­ra­ża za­sa­dy dob­re­go zachowa­nia					
23.	Bu­du­je z in­nymi dzieć­mi stra­te­gie radze­nia so­bie w sy­tu­acjach trud­nych dla nie­go emo­cjonal­nie					
E. Samoograniczenia dziecka		OBSERWACJA				U W A G I
Czy dziecko przejawia następujące umiejętności i zachowania?		ZDECY- DOWANIE TAK	RA- CZEJ TAK	RA- CZEJ NIE	ZDECY- DOWANIE NIE	
1.	Powstrzymuje się od zachowań agresywnych					
2.	Potrafi panować nad złością, powstrzymać złość					
3.	potrafi powstrzymać płacz					
4.	Nie dokucza i nie przeszkadza innym					
5.	Szanuje swoje prace, jak i prace kolegów i koleżanek					
6.	Jest uległe w stosunku do rówieśników					
7.	Jest drażliwe, miewa częste zmiany nastroju					
8.	Jest radosne, spontaniczne, okazuje swój nastrój głośnym śmiechem					

9.	Kontroluje swoje zachowania pod wpływem napięcia emocjonalnego					
10.	Potrafi zapanować nad swoim zachowaniem, które może innych zranić					
11.	Poprzez swoje zachowanie tworzy dobrą atmosferę w grupie					

Struktura zastosowanego narzędzia badawczego pozwoliła skoncentrować uwagę nauczyciela na bardzo szczegółowej obserwacji zachowań i działań dziecka, które są podstawą do stwierdzenia stopnia opanowania przez nie szczegółowych umiejętności społecznych. Dlatego proces diagnozowania umiejętności społecznych dziecka wpisuje się w główne zadanie przedszkola, jakim jest tworzenie warunków do wszechstronnego i harmonijnego rozwoju dziecka. Wśród obszarów wymagających szczególnego namysłu pozostaje rozwój społeczno-emocjonalny dziecka – jego stymulacja jest realnym przejawem wyrównywania zaobserwowanych trudności w rozwoju dziecka i w tym sensie spełnia kolejne z ważnych zadań tej placówki oświatowej. Realizacja tego zadania wymaga podejmowania zaplanowanych działań ukierunkowanych na organizowanie okoliczności stymulujących i wspierających rozwój umiejętności społecznych zwłaszcza tych dzieci, których rozwój w tym zakresie jest zaburzony lub zahamowany.

5. UCZESTNICY I ORGANIZACJA BADAŃ

W celu pozyskania rzetelnych wyników badań **Arkusze do diagnozy umiejętności społecznych dzieci w wieku 5-9 lat** wydrukowano i przekazano nauczycielom – wychowawcom dzieci grup przedszkolnych. Wypełnienie arkuszy przez nauczycieli, mających kompetencje do przeprowadzania diagnozy pedagogicznej zapewniło profesjonalny przebieg i rzetelność badań. Badania przeprowadzono w czerwcu 2022 roku w kilku przedszkolach na terenie miasta Biała Podlaska i w powiecie bialskim. Przy wyborze przedszkoli do udziału w projekcie badawczym kierowano się głównie liczebnością dzieci w badanej grupie wiekowej i doświadczeniem współpracy z Akademią Bialską Nauk Stosowanych im. Jana Pawła II.

Szczegółowe dane dzieci biorących udział w badaniu znajdują się w dokumentacji autorek przeprowadzonych badań i u dyrekcji przedszkoli uczestniczących w wymienionym projekcie badawczym. Wszystkie dzieci biorące udział w badaniu były w wieku 6-7 lat. Ze względu na płeć, dziewczynki stanowiły liczniejszą grupę w porównaniu z chłopcami. Przed przystąpieniem do badań rodzice wyrazili zgodę na udział swojego dziecka w badaniu. Liczbę i odsetek dzieci z uwzględnieniem płci i wieku przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Liczba, wiek, płeć i miejsce zamieszkania badanej grupy dzieci

Zmienna	N	%	Ogółem	
			N	%
Płeć				
Dziewczynki	36	50,7	71	100,0
Chłopcy	35	49,3		
Wiek				
6 lat	30	42,3	71	100,0
7 lat	41	57,7		
Miejsce zamieszkania				
Miasto	40	56,3	71	100,0
Wieś	31	43,7		

Źródło: opracowanie własne

Dane przedstawione w tabeli 1 pokazują, że w badaniach uczestniczyło ogółem 71 dzieci. Nie jest to duża grupa dzieci wyłoniona do badań ale była ona konsekwencją pracy przedszkoli w reżimie sanitarnym z powodu pandemii i spowodowana trudnościami w bezpośrednim dotarciu do tych placówek i nauczycieli przez organizatorów tego badania. Warto zwrócić uwagę, że liczba dzieci w wieku 6 lat jest porównywalna do liczby dzieci w wieku 7 lat.

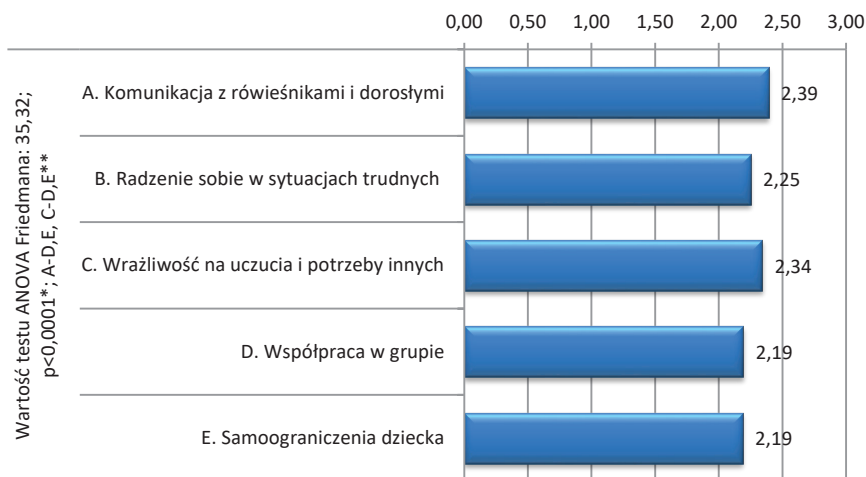
6. ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ

Za pomocą wymienionego arkusza do diagnozy umiejętności społecznych zbadano szczegółowe umiejętności społeczne dzieci i określono ich ogólny poziom. Uzyskane średnie pokazały, że ich umiejętności społeczne nie są na jednakowym poziomie. Opracowanie statystyczne wykonano przy zastosowaniu programu STATISTICA v. 13.0 PL oraz Microsoft Office 2010. Dla poszczególnych pytań określonych na skali porządkowej przyporządkowano punkty według następującej skali:

zdecydowanie tak	-	3 pkt.
raczej tak	-	2 pkt.
raczej nie	-	1 pkt.
zdecydowanie nie	-	0 pkt.

Następnie obliczono średnie arytmetyczne. W celu wykrycia różnic istotnych statystycznie zastosowano nieparametryczny test U Manna Whineya. W przypadku porównania domen zastosowano test ANOVA Friedmana oraz test post hoc Friedmana. We wszystkich analizowanych przypadkach, przyjęto poziom istotności $p < 0,05$.

Porównując poszczególne domeny umiejętności społecznych badanych dzieci analiza statystyczne wykazała istotne różnice w poziomie opanowanej przez dzieci komunikacji z rówieśnikami i dorosłymi (2,39) a poziomie współpracy w grupie (2,19) i poziomie samoograniczenia dziecka (2,19) oraz poziomie radzenia sobie przez dziecko w sytuacjach trudnych (2,25) a poziomie współpracy w grupie (2,19) i poziomie samoograniczenia dziecka (2,19).

Wykres 1. Poziom poszczególnych domen umiejętności społecznych badanych dzieci

*-istotne zróżnicowanie przy $p < 0,05$, ** - domeny pomiędzy którymi zachodzi zróżnicowanie istotne statystycznie w teście post hoc Friedmana

W tabeli 2 przedstawiono zbiorcze zestawienie opracowanych danych z podskali A, czyli jak dziecko komunikuje się z rówieśnikami i dorosłymi, werbalnie i pozawerbalnie. Średni poziom komunikacji dziecka z rówieśnikami i dorosłymi mierzony w skali od 0 do 3 wyniósł 2,39 +/-0,41. Najwyżej został oceniony poziom rozumienia polecenia dorosłych (2,69 +/-0,50), umiejętność kontynuowania zainicjonowanej rozmowy (2,55 +/-0,63) oraz umiejętność opowiedzenia o sobie i swojej rodzinie (2,54 +/-0,61). Najslabiej został natomiast oceniony poziom zdolności dziecka do mówienia o swoich uczuciach (2,04 +/-0,76), umiejętność okazywania swojego nastroju, wskazania problemu (2,25 +/-0,69) oraz umiejętność adekwatnego wyrażania emocje w sposób niewerbalny (2,27 +/-0,61). Najwyższe zróżnicowanie badanych dzieci stwierdzono dla zdolności do mówienia o własnych uczuciach (37,42%) oraz umiejętności dokonywania autoprezentacji (dzielenia się swoimi myślami, uczuciami) (33,25%) (tabela 2).

Tabela 2. Komunikacja dziecka z rówieśnikami i dorosłymi

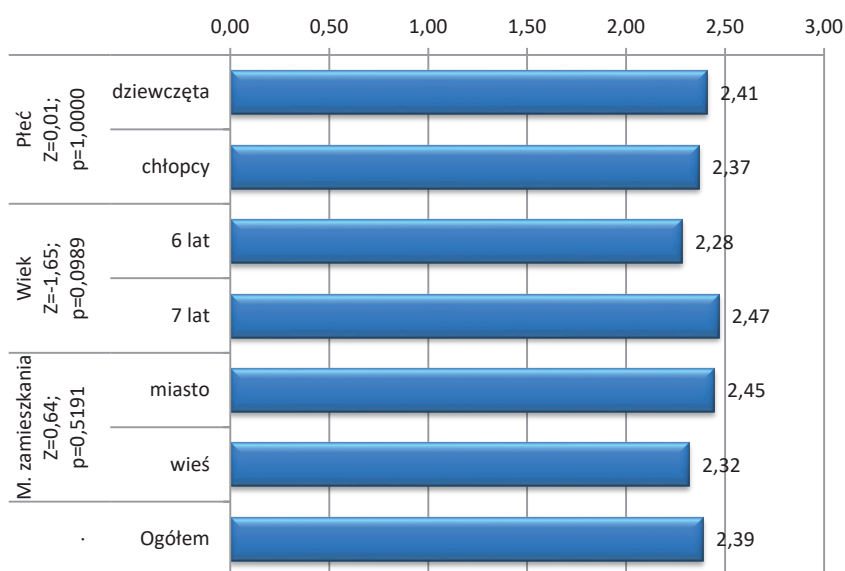
Nr pytania	Umiejętności i zachowania, dziecko:	Średnia arytm.	Odch. stand.	Minimum	Maksimum	Wsp. z mn.
A.1	rozumie polecenia dorosłych	2,69	0,50	1,00	3,00	18,42
A.2	słucha uważnie, koncentruje się na poleceniach	2,35	0,68	1,00	3,00	28,83
A.3	rozumie intencje innych	2,35	0,66	1,00	3,00	27,92
A.4	potrafi powiedzieć o sobie, zna swoje pochodzenie i środowisko rodzinne	2,54	0,61	1,00	3,00	23,88
A.5	jasno wyraża swoje potrzeby	2,42	0,62	1,00	3,00	25,79
A.6	potrafi wyrażać emocje w sposób werbalny	2,30	0,64	0,00	3,00	27,93
A.7	adekwatnie wyraża emocje w sposób niewerbalny	2,27	0,61	0,00	3,00	26,83
A.8	potrafi zainicjować rozmowę z kolegą/koleżanką	2,49	0,65	1,00	3,00	26,15
A.9	potrafi kontynuować zainicjowaną rozmowę	2,55	0,63	1,00	3,00	24,62
A.10	zna podstawowe symbole komunikowania pozawerbalnego	2,34	0,58	1,00	3,00	24,99
A.11	ma zdolność do mówienia o własnych uczuciach	2,04	0,76	0,00	3,00	37,42
A.12	potrafi logicznie budować zdania i posługiwać się poprawnie językiem ojczystym	2,48	0,65	1,00	3,00	26,29
A.13	potrafi zakomunikować swój nastrój, wskazać problem	2,25	0,69	0,00	3,00	30,67
A.14	rozumie, że rozmowa jest sposobem nawiązywania relacji z innymi ludźmi	2,39	0,73	0,00	3,00	30,35
A.15	w zrozumiały sposób komunikuje się z dziećmi i dorosłymi	2,48	0,65	0,00	3,00	26,29
A.16	dokonyje autoprezentacji (dzieli się swoimi myślami, uczuciami)	2,30	0,76	0,00	3,00	33,25
A.	Ogółem	2,39	0,41	1,00	3,00	17,36

Źródło: opracowanie własne

Średni poziom komunikacji dziecka z rówieśnikami i dorosłymi mierzony w skali od 0 do 3 wyniósł 2,39 +/-0,41. Najwyżej została oceniona umiejętność rozumienia polecenia dorosłych (2,69+/-0,50), kontynuowania zainicjowanej rozmowy (2,55+/-0,63) oraz

umiejętność opowiedzenia o sobie i swojej rodzinie (2,54+/-0,61). Najniżej została oceniona umiejętność dotycząca zdolności dziecka do mówienia o swoich uczuciach (2,04+/-0,76), okazywania swojego nastroju, wskazania problemu (2,25+/-0,69) oraz umiejętność adekwatnego wyrażania emocji w sposób niewerbalny (2,27+/-0,61). Najwyższe zróżnicowanie badanych dzieci stwierdzono w przypadku umiejętności mówienia o własnych uczuciach (37,42%) oraz umiejętności dokonywania autoprezentacji (dzielenia się swoimi myślami, uczuciami) (33,25%).

Badając wpływ wybranych zmiennych na ogólny poziom umiejętności dziecka w zakresie komunikacji z rówieśnikami i dorosłymi analiza statystyczna nie wykazała istotnego zróżnicowania w żadnym z analizowanych przypadków (wykres 2).

Wykres 2. Komunikacja dziecka z rówieśnikami i dorosłymi a wybrane cechy badanych

Z-wartość testu U Manna-Whitneya; * - istotne zróżnicowanie przy $p < 0,05$

W tabeli 3 przedstawiono zbiorcze zestawienie opracowanych danych z podskali B, czyli radzenie dziecka w sytuacjach trudnych.

Tabela 3. Radzenie dziecka w sytuacjach trudnych

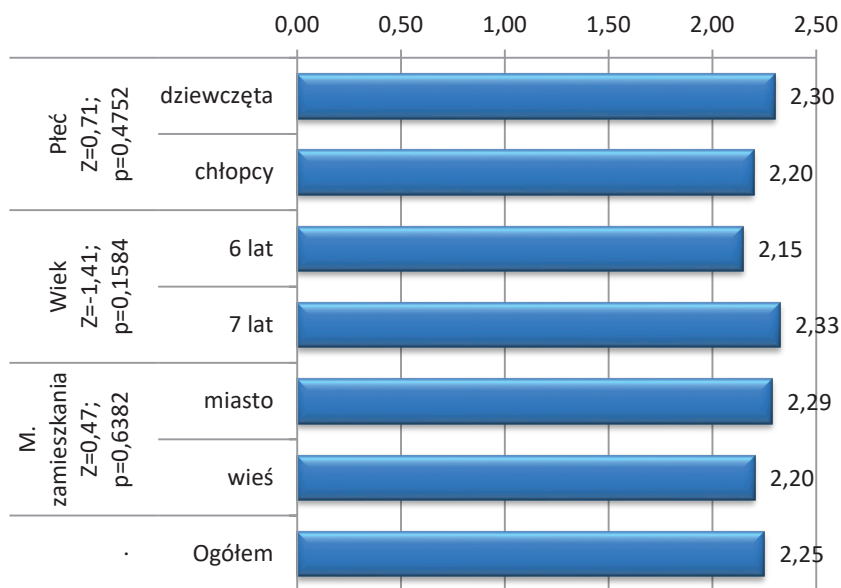
Nr pytania	Umiejętności i zachowania, dziecko:	Średnia arytm.	Odch. std	Minimum	Maksimum	Wsp. z mn.
B.1	samodzielnie i wytrwale podejmuje próby poradzenia sobie z trudnością	2,15	0,77	0,00	3,00	35,64
B.2	wykazuje inicjatywę przy rozwiązywaniu i łagodzeniu konfliktu	2,03	0,70	0,00	3,00	34,33
B.3	nie wybuchają złością	2,24	0,92	0,00	3,00	40,97
B.4	nie reaguje płaczem	2,08	0,86	0,00	3,00	41,15
B.5	nie reaguje gniewem, nie obraża się	2,17	1,01	0,00	3,00	46,75
B.6	szuka oparcia w nauczycielu w sytuacji trudnej	2,35	0,68	1,00	3,00	28,83
B.7	potrafi (zwrócić się o pomoc i wytłumaczyć, na czym polega trudność) prosić o pomoc osobę dorosłą	2,63	0,57	1,00	3,00	21,52
B.8	okazuje radość z pokonania trudności	2,63	0,49	2,00	3,00	18,42
B.9	potrafi opanować złość i agresję	2,17	0,83	0,00	3,00	38,17
B.10	potrafi pogodzić się z porażką	2,13	0,70	0,00	3,00	32,70
B.11	zna swoje obowiązki i prawa	2,58	0,55	1,00	3,00	21,41
B.12	potrafi być asertywny	2,24	0,64	1,00	3,00	28,71
B.13	potrafi przyjąć krytykę	2,17	0,65	0,00	3,00	30,17
B.14	wyraża złość i gniew w sytuacjach, które są dla niego trudne, w sposób akceptowany w grupie	1,90	1,00	0,00	3,00	52,71
B.15	potrafi opisać swoje uczucia	2,06	0,73	0,00	3,00	35,72
B.16	radzi sobie w sytuacjach konfliktu z pomocą nauczyciela lub samodzielnie	2,30	0,72	0,00	3,00	31,58
B.17	wykazuje motywację do działania i poznawania siebie, innych i otaczającego świata	2,42	0,69	0,00	3,00	28,48
B.	Ogółem	2,25	0,45	0,94	3,00	19,82

Źródło: opracowanie własne

Z danych w tabeli 3 wynika, że średni poziom umiejętności radzenia dziecku w sytuacjach trudnych w skali od 0 do 3 wyniósł 2,25 +/-0,45. Najwyżej została oceniona umiejętność mówiąca o tym, że dziecko potrafi (zwrócić się o pomoc i wytłumaczyć, na

czym polega trudność) prosić o pomoc osobę dorosłą (2,63+/-0,57), umiejętność okazywania radości z pokonania trudności (2,3+/-0,49) oraz umiejętność, która wskazuje, że dziecko zna swoje obowiązki i prawa (2,58+/-0,55). Najniżej została oceniona umiejętność wyrażania przez dziecko złości i gniewu w sytuacjach, które są dla niego trudne, w sposób akceptowany w grupie (1,90+/-1,00), umiejętność wykazywania inicjatywy przy rozwiązywaniu i łagodzeniu konfliktu (2,03+/-0,70) oraz umiejętność opisanie swoich uczuć (2,06+/-0,73). Najwyższe zróżnicowanie badanych dzieci stwierdzono w ocenie umiejętności: dziecko nie reaguje gniewem, nie obraża się (46,75%).

Badając wpływ wybranych zmiennych na ogólny poziom umiejętności dziecka w zakresie radzenia dziecku w sytuacjach trudnych analiza statystyczna nie wykazała istotnego zróżnicowania w żadnym z analizowanych przypadków (wykres 3).

Wykres 3. Dane z podskali B: Radzenie dziecka w sytuacjach trudnych a wybrane cechy badanych (Z-wartość testu U Manna-Whitneya)

W kolejnej tabeli 4 przedstawiono zbiorcze zestawienie opracowanych danych z podskali C, czyli dziecko jest wrażliwe na uczucia i potrzeby innych, okazuje pomoc innym.

Tabela 4. Wrażliwość dziecka na uczucia i potrzeby innych

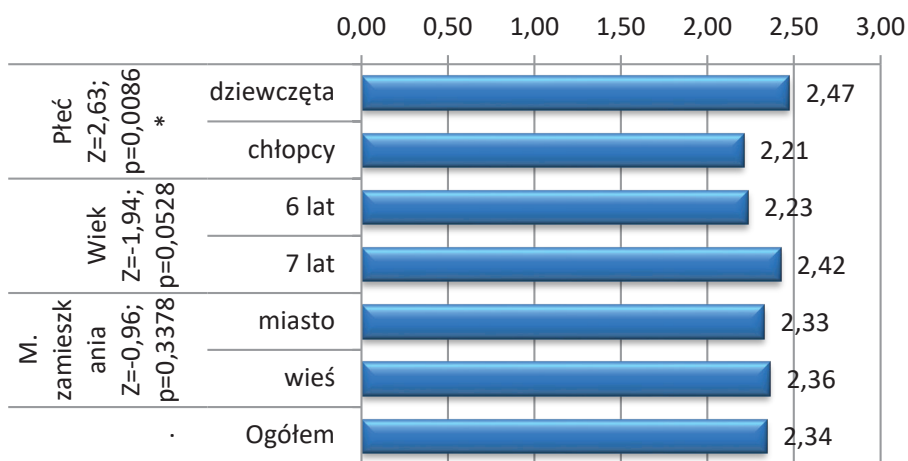
Nr pytania	Umiejętności i zachowania, dziecko:	Średnia arytm.	Odch. std	Minimum	Maksimum	Wsp. z mn.
C.1	okazuje empatię koleżankom i kolegom	2,38	0,64	0,00	3,00	26,92
C.2	chętnie pomaga innym	2,31	0,60	1,00	3,00	25,97
C.3	potrafi dzielić się z innymi	2,42	0,62	1,00	3,00	25,79
C.4	rozumie sytuację, gdy drugiej osobie dzieje się krzywda	2,45	0,53	1,00	3,00	21,58
C.5	rozumie uczucia innych	2,35	0,56	1,00	3,00	23,94
C.6	potrafi zrezygnować z jakiegoś swojego dobra na rzecz drugiej osoby	2,25	0,67	0,00	3,00	29,74
C.7	rozumie, co oznacza szacunek dla drugiej osoby	2,38	0,64	1,00	3,00	26,92
C.8	potrafi nazywać swoje emocje	2,21	0,77	0,00	3,00	34,96
C.9	potrafi kontrolować swoje emocje	2,07	0,74	0,00	3,00	35,89
C.10	zna poczucie winy i rozumie sens poniesionej kary	2,28	0,78	0,00	3,00	34,10
C.11	odczuwa potrzebę i przyjemność ze spędzania czasu wolnego z rówieśnikami	2,63	0,62	0,00	3,00	23,35
C.12	ma świadomość i potrafi opisać odczuwane emocje	2,18	0,76	0,00	3,00	34,89
C.13	wyraża swój stan emocjonalny za pomocą głosu lub ruchu	2,32	0,65	0,00	3,00	27,96
C.14	wykazuje cierpliwość, np. podczas oczekiwania na swoją kolej	2,32	0,69	1,00	3,00	29,79
C.15	stosuje się do ustalonych zasad w czasie gier, zabaw, zajęć, szczególnie dotyczących bezpiecznego zachowania	2,38	0,70	0,00	3,00	29,59
C.16	ma świadomość niebezpieczeństw wynikających z nieprzestrzegania zakazów	2,48	0,71	0,00	3,00	28,82
C.	Ogółem	2,34	0,43	1,00	3,00	18,27

Źródło: opracowanie własne

Z danych w tabeli 4 wynika, że średni poziom umiejętności w podskali C: Dziecko jest wrażliwe na uczucia i potrzeby innych, okazuje pomoc innym w skali od 0 do 3 wyniósł 2,34 +/-0,43. Najwyższej została oceniona umiejętność mówiąca o tym, że dziecko odczuwa

potrzebę i przyjemność ze spędzania czasu wolnego z rówieśnikami (2,63+/-0,62) oraz ma świadomość niebezpieczeństw wynikających z nieprzestrzegania zakazów (2,48+/-0,71). Najniżej została oceniona umiejętność kontrolowania swoich emocji (2,07+/-0,74). Najwyższe zróżnicowanie badanych dzieci stwierdzono w ocenie umiejętności: dziecko potrafi kontrolować swoje emocje (35,89%).

Badając wpływ wybranych zmiennych na ogólny poziom umiejętności dziecka w zakresie jego wrażliwości na uczucia i potrzeby innych, okazywanie pomocy innym, analiza statystyczna wykazała istotne zróżnicowanie w zależności od płci (wykres 4).

Wykres 4. Dane z podskali C: dziecko jest wrażliwe na uczucia i potrzeby innych, okazuje pomoc innym a wybrane cechy badanych

Z-wartość testu U Manna-Whitneya; *-istotne zróżnicowanie przy $p < 0,05$

W tabeli 5 przedstawiono zbiorcze zestawienie opracowanych danych z podskali D, czyli dotyczących współpracy dziecka w grupie rówieśniczej.

Tabela 5. Współpraca dziecka w grupie

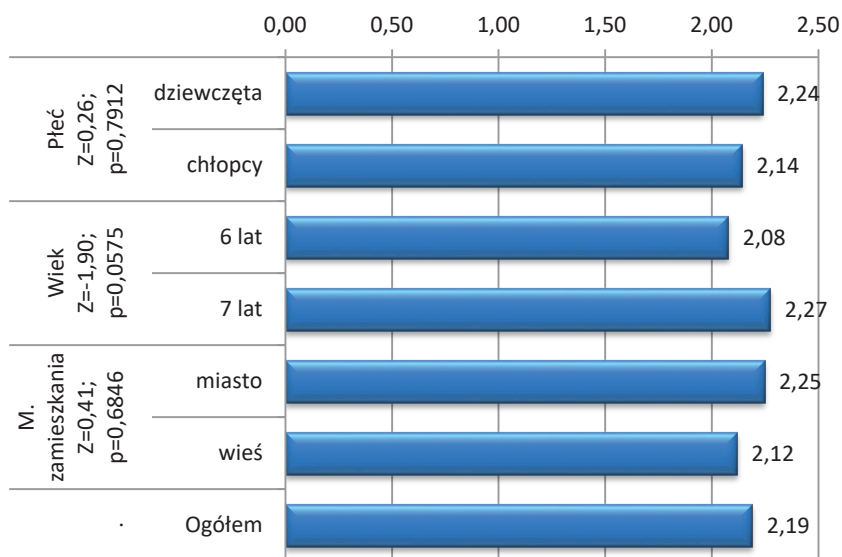
Nr pytania	Umiejętności i zachowania, dziecko:	Średnia arytm.	Odch. std	Minimum	Maksimum	Wsp. z mn.
D.1	przestrzega zasad przyjętych w grupie	2,46	0,67	0,00	3,00	27,29
D.2	podejmuje różne role w grupie	2,21	0,74	0,00	3,00	33,25
D.3	wypełnia role w grupie	2,34	0,70	1,00	3,00	29,76
D.4	wchodzi w interakcje z innymi dziećmi podczas zabaw i gier	2,44	0,73	0,00	3,00	30,02
D.5	poszukuje kompromisu i potrafi do niego dążyć	2,24	0,62	1,00	3,00	27,70
D.6	dzieli się z innymi	2,42	0,62	1,00	3,00	25,79
D.7	z łatwością nawiązuje kontakty z innymi	2,30	0,74	0,00	3,00	32,42
D.8	inicjuje zabawę	2,18	0,82	1,00	3,00	37,38
D.9	pełni w zabawie rolę lidera	1,85	1,04	0,00	3,00	56,21
D.10	ma kolegów/koleżanki, z którymi lubi się bawić	2,49	0,56	1,00	3,00	22,36
D.11	adekwatnie reaguje na kary	2,32	0,77	0,00	3,00	33,15
D.12	adekwatnie reaguje na nagrody i pochwały	2,48	0,69	0,00	3,00	28,00
D.13	jest nerwowe lub nadpobudliwe ruchowo	1,04	1,16	0,00	3,00	111,70
D.14	jest nadaktywne, ma problemy z koncentracją	1,21	1,05	0,00	3,00	87,05
D.15	współpracuje z innymi dziećmi ze szczególnym uwzględnieniem planowania oraz podziału zadań	2,23	0,72	0,00	3,00	32,40
D.16	rozumie konsekwencje swoich działań	2,31	0,73	0,00	3,00	31,55
D.17	przyjmuje konsekwencje swojego zachowania	2,23	0,76	0,00	3,00	34,14
D.18	wie, w jakich sytuacjach należy komuś zwrócić uwagę, że postępuje niezgodnie z normami i zasadami	2,27	0,65	1,00	3,00	28,83
D.19	podejmuje próby oceniania swojego zachowania w kontekście podejmowanych zadań oraz obowiązujących norm grupowych	2,25	0,73	0,00	3,00	32,45
D.20	respektuje prawa i obowiązki	2,38	0,74	0,00	3,00	31,25

Nr pytania	Umiejętności i zachowania, dziecko:	Średnia aryt.	Odch. std	Minimum	Maksimum	Wsp. z mn.
D.21	we wspólnej zabawie uwzględnia potrzeby innych osób i swoje	2,24	0,73	0,00	3,00	32,43
D.22	w różnych sytuacjach zabawowych wdraża zasady dobrego zachowania	2,31	0,71	0,00	3,00	30,69
D.23	buduje z innymi dziećmi strategię radzenia sobie w sytuacjach trudnych dla niego emocjonalnie	2,18	0,72	0,00	3,00	33,13
D.	Ogółem	2,19	0,44	0,57	2,83	19,99

Źródło: opracowanie własne

Dane z tabeli 5 wskazują, że średni poziom umiejętności badanych dzieci z podskali D: współpraca dziecka w grupie oceniony w skali od 0 do 3 wyniósł $2,19 \pm 0,44$. Najwyżej została oceniona umiejętność mówiąca o tym, że dziecko ma kolegów/koleżanki, z którymi lubi się bawić ($2,49 \pm 0,56$) oraz przestrzega zasad przyjętych w grupie ($2,46 \pm 0,67$). Najniżej została oceniona umiejętność mówiąca o tym, że dziecko jest nerwowe lub nadpobudliwe ruchowo ($1,04 \pm 1,16$) oraz jest nadaktywne, ma problemy z koncentracją ($1,21 \pm 1,05$). Najwyższe zróżnicowanie badanych dzieci stwierdzono w ocenie umiejętności: dziecko jest nerwowe lub nadpobudliwe ruchowo.

Badając wpływ wybranych zmiennych na ogólny poziom umiejętności dziecka w zakresie jego współpracy w grupie, analiza statystyczna nie wykazała istotnego zróżnicowania w zależności od płci, wieku i miejsca zamieszkania (wykres 5).

Wykres 5. Dane z podskali D: Współpraca dziecka w grupie a wybrane cechy badanych

Z-wartość testu U Manna-Whitneya

W tabeli 6 przedstawiono zbiorcze zestawienie opracowanych danych z podskali E, dotyczącej oceny zachowań i umiejętności dziecka w zakresie jego samoograniczeń.

Tabela 6. Samoograniczenia dziecka

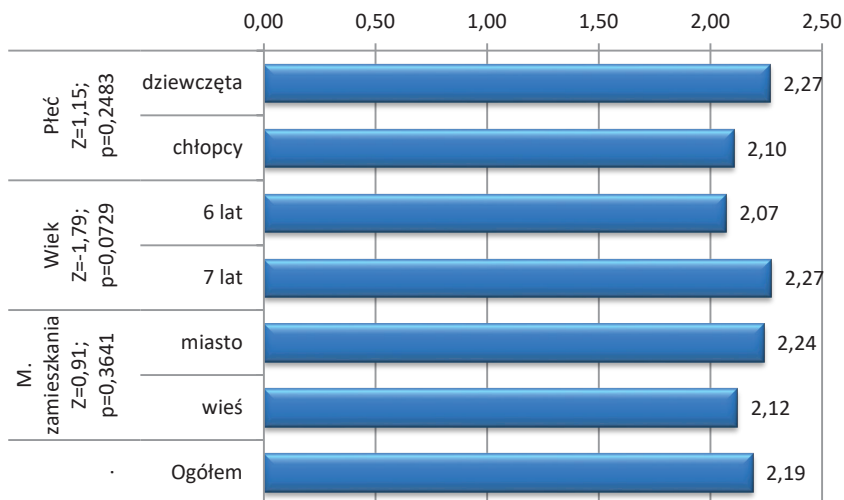
Nr pytania	Umiejętności i zachowania, dziecko:	Średnia arytm.	Odch. std	Minimum	Maksimum	Wsp. z mn.
E.1	powstrzymuje się od zachowań agresywnych	2,39	0,75	0,00	3,00	31,16
E.2	potrafi panować nad złością, powstrzymać złość	2,35	0,78	0,00	3,00	33,01
E.3	potrafi powstrzymać płacz	2,10	0,78	1,00	3,00	37,05
E.4	nie dokucza i nie przeszkadza innym	2,38	0,78	0,00	3,00	32,82
E.5	szanuje swoje prace, jak i prace kolegów i koleżanek	2,52	0,67	0,00	3,00	26,70
E.6	jest uległe w stosunku do rówieśników	1,85	0,82	0,00	3,00	44,55
E.7	jest drażliwe, miewa częste zmiany nastroju	1,42	1,13	0,00	3,00	79,41

Nr pytania	Umiejętności i zachowania, dziecko:	Średnia arytm.	Odch. std	Minimum	Maksimum	Wsp. z mn.
E.8	jest radosne, spontaniczne, okazuje swój nastrój głośnym śmiechem	2,37	0,70	0,00	3,00	29,66
E.9	kontroluje swoje zachowania pod wpływem napięcia emocjonalnego	2,13	0,79	0,00	3,00	37,22
E.10	potrafi zapanować nad swoim zachowaniem, które może innych zranić	2,23	0,76	0,00	3,00	34,14
E.11	poprzez swoje zachowanie tworzy dobrą atmosferę w grupie	2,32	0,81	0,00	3,00	34,71
E.	Ogółem	2,19	0,43	0,55	2,73	19,85

Źródło: opracowanie własne

Z danych w tabeli 6 wynika, że średni poziom umiejętności w podskali E:samoograniczenia dziecka w skali od 0 do 3 wyniósł $2,19 \pm 0,43$. Najwyżej została oceniona umiejętność mówiąca o tym, że dziecko szanuje swoje prace, jak i prace kolegów oraz koleżanek ($2,52 \pm 0,67$). Najniżej została oceniona umiejętność mówiąca o tym, że dziecko jest drażliwe, miewa częste zmiany nastroju ($1,42 \pm 1,13$) oraz jest uległe w stosunku do rówieśników ($1,85 \pm 0,82$). Najwyższe zróżnicowanie badanych dzieci stwierdzono w ocenie umiejętności: dziecko jest drażliwe, miewa częste zmiany nastroju (79,41%).

Badając wpływ wybranych zmiennych na ogólny poziom umiejętności dziecka w zakresie jego samoograniczeń, analiza statystyczna nie wykazała istotnego zróżnicowania w żadnym z analizowanych przypadków (wykres 6).

Wykres 6. Samoograniczenia dziecka a wybrane cechy badanych

Z-wartość testu U Manna-Whitneya

Wpływ wybranych zmiennych na poziom poszczególnych umiejętności dziecka

W kolejnym etapie opracowania statystycznego policzono zależności między poszczególnymi umiejętnościami dziecka w każdej podskali. W domenie **komunikacja dziecka z rówieśnikami i dorosłymi** analiza statystyczna wykazała istotne zróżnicowanie tylko ze względu na miejsce zamieszkania w przypadku umiejętności jasnego wyrażania swojej potrzeby (A.5) oraz umiejętności dokonywania autoprezentacji (dzielenia się swoimi myślami, uczuciami) (A.16). W obu przypadkach dzieci mieszkające w mieście posiadały wyższy poziom umiejętności (2,58 i 2,45 odpowiednio) w stosunku do badanych dzieci mieszkających na wsi (2,23 i 2,10 odpowiednio). W przypadku zmiennej płeć i wieku analiza statystyczna nie wykazała istotnego zróżnicowania w żadnym z analizowanych przypadków (tabela 7).

Tabela 7. Komunikacja dziecka z rówieśnikami i dorosłymi a wybrane cechy

A	Płeć		Z	p	Wiek		Z	p	M. zamieszkania		Z	p
	dziewczynki	chłopcy			6 lat	7 lat			miasto	wieś		
A.1	2,67	2,71	-0,25	0,8052	2,57	2,78	-1,69	0,0913	2,73	2,65	0,86	0,3883
A.2	2,42	2,29	0,75	0,4506	2,23	2,44	-1,17	0,2403	2,48	2,19	1,41	0,1579
A.3	2,44	2,26	0,94	0,3461	2,30	2,39	-0,79	0,4281	2,25	2,48	-1,34	0,1799
A.4	2,56	2,51	0,31	0,7549	2,40	2,63	-1,49	0,1373	2,55	2,52	-0,05	0,9626
A.5	2,39	2,46	-0,81	0,4207	2,40	2,44	-0,11	0,9117	2,58	2,23	2,06	0,0395*
A.6	2,31	2,29	-0,12	0,9015	2,23	2,34	-0,44	0,6587	2,33	2,26	0,00	1,0000
A.7	2,25	2,29	-0,64	0,5252	2,13	2,37	-1,39	0,1652	2,38	2,13	1,52	0,1293
A.8	2,42	2,57	-0,94	0,3448	2,50	2,49	-0,03	0,9788	2,63	2,32	1,48	0,1385
A.9	2,58	2,51	0,13	0,8931	2,40	2,66	-1,77	0,0769	2,58	2,52	0,50	0,6161
A.10	2,28	2,40	-0,79	0,4287	2,20	2,44	-1,62	0,1048	2,23	2,48	-1,87	0,0611
A.11	2,11	1,97	0,63	0,5317	2,00	2,07	-0,29	0,7683	2,05	2,03	-0,07	0,9453
A.12	2,53	2,43	0,73	0,4650	2,33	2,59	-1,31	0,1889	2,58	2,35	1,10	0,2693
A.13	2,33	2,17	0,71	0,4792	2,13	2,34	-1,30	0,1925	2,30	2,19	0,48	0,6299
A.14	2,47	2,31	0,57	0,5719	2,20	2,54	-1,50	0,1331	2,48	2,29	1,22	0,2210
A.15	2,58	2,37	1,19	0,2339	2,33	2,59	-1,38	0,1685	2,58	2,35	1,16	0,2459
A.16	2,22	2,37	-1,28	0,2007	2,17	2,39	-0,94	0,3450	2,45	2,10	2,05	0,0401*

Źródło: opracowanie własne

Z-wartość testu U Manna-Whitneya; *-istotne różnicowanie przy $p < 0,05$

W domenie **radzenie dziecka w sytuacjach trudnych** analiza statystyczna wykazała istotne różnicowanie ze względu na miejsce zamieszkania w przypadku trzech umiejętności: dziecko potrafi (zwrócić się o pomoc i wytłumaczyć, na czym polega trudność) prosić o pomoc osobę dorosłą (B.7), potrafi przyjąć krytykę (B.13) i wykazuje motywację do działania i poznawania siebie, innych i otaczającego świata (B.17). W trzech przypadkach dzieci mieszkające w mieście posiadały wyższy poziom umiejętności. W zależności od wieku stwierdzono istotne różnicowanie w umiejętnościach: wykazuje inicjatywę przy rozwiązywaniu i łagodzeniu konfliktu (B2) i okazuje radość z pokonania trudności (B8). Szczegółowe dane statystyczne przedstawiono w tabeli 8.

Tabela 8. Radzenie dziecka w sytuacjach trudnych a wybrane cechy

B	Płeć		Z	p	Wiek		Z	p	M. zamieszkania		Z	p
	dziewczynki	chłopcy			6 lat	7 lat			miasto	wieś		
B.1	2,14	2,17	-0,34	0,7333	1,97	2,29	-1,61	0,1085	2,28	2,00	1,40	0,1619
B.2	2,00	2,06	-0,43	0,6641	1,80	2,20	-2,16	0,0304*	2,10	1,94	0,70	0,4861
B.3	2,31	2,17	0,78	0,4378	2,07	2,37	-0,93	0,3519	2,33	2,13	0,62	0,5365
B.4	2,08	2,09	-0,23	0,8147	2,00	2,15	-1,00	0,3179	1,98	2,23	-0,94	0,3479
B.5	2,28	2,06	0,85	0,3928	1,93	2,34	-1,70	0,0894	2,23	2,10	0,91	0,3652
B.6	2,47	2,23	1,39	0,1631	2,43	2,29	0,92	0,3589	2,35	2,35	0,20	0,8430
B.7	2,61	2,66	-0,23	0,8165	2,60	2,66	-0,25	0,8033	2,75	2,48	2,33	0,0197*
B.8	2,64	2,63	0,08	0,9341	2,40	2,80	-3,47	0,0005*	2,65	2,61	0,31	0,7546
B.9	2,39	1,94	1,90	0,0578	2,03	2,27	-1,15	0,2514	2,18	2,16	0,29	0,7716
B.10	2,19	2,06	0,50	0,6184	2,00	2,22	-0,96	0,3361	2,25	1,97	1,79	0,0734
B.11	2,61	2,54	0,28	0,7824	2,43	2,68	-1,70	0,0883	2,58	2,58	0,19	0,8492
B.12	2,22	2,26	-0,14	0,8876	2,17	2,29	-0,71	0,4786	2,23	2,26	-0,39	0,6929
B.13	2,22	2,11	0,51	0,6130	2,13	2,20	0,00	1,0000	2,38	1,90	2,99	0,0028*
B.14	1,81	2,00	-0,76	0,4461	1,90	1,90	-0,14	0,8881	1,73	2,13	-1,35	0,1779
B.15	2,19	1,91	1,31	0,1907	2,00	2,10	-0,56	0,5785	2,05	2,06	-0,09	0,9282
B.16	2,44	2,14	1,40	0,1610	2,23	2,34	-0,54	0,5880	2,28	2,32	-0,37	0,7095
B.17	2,50	2,34	0,55	0,5840	2,40	2,44	-0,35	0,7297	2,58	2,23	2,45	0,0144*

Źródło: opracowanie własne

Z-wartość testu U Manna-Whitneya; *-istotne zróżnicowanie przy $p < 0,05$

W kolejnej domenie **wrażliwość dziecka na uczucia i potrzeby innych** analiza statystyczna wykazała istotne zróżnicowanie w kilku przypadkach ze względu na płeć, wiek i miejsce zamieszkania. Ze względu na płeć w przypadku takich umiejętności, jak: okazuje empatię koleżankom i kolegom (C1), chętnie pomaga innym (C2), potrafi zrezygnować z jakiegoś swojego dobra na rzecz drugiej osoby (C6), Odczuwa potrzebę i przyjemność ze spędzania czasu wolnego z rówieśnikami (C11) oraz ma świadomość i potrafi opisać odczuwane emocje (C12). Ze względu na wiek, różnice istotne statystycznie stwierdzono w opanowaniu umiejętności takich, jak: rozumie, co oznacza szacunek dla drugiej osoby (C7), stosuje się do ustalonych zasad w czasie gier, zabaw, zajęć, szczególnie dotyczących bezpiecznego zachowania (C15) i ma świadomość niebezpieczeństw

wynikających z nieprzestrzegania zakazów (C16). Odnosząc się do miejsca zamieszkania badanych dzieci różnice istotne statystycznie stwierdzono w opanowaniu umiejętności takich, jak: rozumie uczucia innych (C5) i rozumie, co oznacza szacunek dla drugiej osoby (C7). Szczegółowe dane statystyczne przedstawiono w tabeli 9.

Tabela 9. Wrażliwość dziecka na uczucia i potrzeby innych a wybrane cechy

C	Płeć		Z	p	Wiek		Z	p	M. zamieszkania		Z	p
	dziewczynki	chłopcy			6 lat	7 lat			miasto	wieś		
C.1	2,56	2,20	2,33	0,0198*	2,33	2,41	-0,31	0,7531	2,40	2,35	0,25	0,8041
C.2	2,47	2,14	2,29	0,0222*	2,23	2,37	-1,15	0,2485	2,25	2,39	-1,15	0,2504
C.3	2,53	2,31	1,69	0,0902	2,30	2,51	-1,21	0,2277	2,45	2,39	0,31	0,7602
C.4	2,53	2,37	1,38	0,1675	2,40	2,49	-0,58	0,5609	2,35	2,58	-1,78	0,0755
C.5	2,44	2,26	1,56	0,1180	2,27	2,41	-1,20	0,2294	2,20	2,55	-2,53	0,0115*
C.6	2,39	2,11	2,11	0,0346*	2,10	2,37	-1,43	0,1515	2,25	2,26	-0,25	0,8001
C.7	2,50	2,26	1,61	0,1082	2,13	2,56	-2,68	0,0073*	2,23	2,58	-2,32	0,0206*
C.8	2,33	2,09	0,91	0,3644	2,20	2,22	0,27	0,7903	2,28	2,13	0,90	0,3706
C.9	2,11	2,03	0,21	0,8341	1,87	2,22	-1,79	0,0731	2,10	2,03	0,44	0,6635
C.10	2,36	2,20	0,27	0,7903	2,17	2,37	-0,86	0,3905	2,33	2,23	0,71	0,4747
C.11	2,81	2,46	2,24	0,0249*	2,50	2,73	-1,78	0,0751	2,68	2,58	0,64	0,5229
C.12	2,42	1,94	2,36	0,0183*	2,17	2,20	-0,06	0,9549	2,25	2,10	0,68	0,4949
C.13	2,42	2,23	1,13	0,2576	2,43	2,24	1,22	0,2208	2,30	2,35	-0,04	0,9688
C.14	2,47	2,17	1,71	0,0874	2,23	2,39	-0,89	0,3714	2,35	2,29	0,54	0,5889
C.15	2,56	2,20	1,91	0,0555	2,13	2,56	-2,46	0,0138*	2,38	2,39	-0,46	0,6432
C.16	2,64	2,31	1,70	0,0884	2,23	2,66	-2,69	0,0071*	2,43	2,55	-0,69	0,4903

Źródło: opracowanie własne

Z-wartość testu U Manna-Whitneya; *-istotne zróżnicowanie przy $p < 0,05$

Należy zwrócić uwagę na trudności w opanowaniu umiejętności (C7), dziecko rozumie, co oznacza szacunek dla drugiej osoby. Różnice istotne statystycznie stwierdzono z uwzględnieniem wieku dziecka i miejsca zamieszkania.

W tabeli 10 przedstawiono dane statystyczne dotyczące opracowania wyników z domeny **współpraca dziecka w grupie a wybrane cechy**. Dane wskazują na różnice istotne statystycznie w wielu

analizowanych przypadkach. Ze względu na płeć różnice były istotne w opanowaniu umiejętności: adekwatnie reaguje na kary (D11) i jest nerwowe lub nadpobudliwe ruchowo (D13). W odniesieniu do wieku badanych różnice dotyczyły: przestrzega zasady przyjęte w grupie (D1), wchodzi w interakcje z innymi dziećmi podczas zabaw i gier (D4), jest nadaktywne, ma problemy z koncentracją (D14), przyjmuje konsekwencje swojego zachowania (D17), podejmuje próby oceniania swojego zachowania w kontekście podejmowanych zadań oraz obowiązujących norm grupowych (D19), respektuje prawa i obowiązki (D20) i buduje z innymi dziećmi strategie radzenia sobie w sytuacjach trudnych dla niego emocjonalnie (D23). W zależności od miejsca zamieszkania również stwierdzono różnice, które dotyczyły następujących umiejętności: jest nerwowe lub nadpobudliwe ruchowo (D13) oraz jest nadaktywne, ma problemy z koncentracją (D14).

Tabela 10. Współpraca dziecka w grupie a wybrane cechy

D	Płeć		Z	p	Wiek		Z	p	M. zamieszkania		Z	p
	dziewczynki	chłopcy			6 lat	7 lat			miasto	wieś		
D.1	2,64	2,29	1,91	0,0563	2,27	2,61	-2,14	0,0321*	2,50	2,42	0,19	0,8490
D.2	2,28	2,14	0,68	0,4985	2,03	2,34	-1,70	0,0891	2,28	2,13	0,33	0,7378
D.3	2,44	2,23	1,10	0,2692	2,20	2,44	-1,45	0,1469	2,38	2,29	0,41	0,6791
D.4	2,53	2,34	0,93	0,3538	2,13	2,66	-3,56	0,0004*	2,53	2,32	0,71	0,4802
D.5	2,31	2,17	0,92	0,3557	2,10	2,34	-1,53	0,1267	2,28	2,19	0,37	0,7086
D.6	2,56	2,29	1,73	0,0831	2,37	2,46	-0,74	0,4612	2,38	2,48	-0,77	0,4396
D.7	2,31	2,29	0,13	0,8951	2,13	2,41	-1,44	0,1509	2,48	2,06	1,91	0,0567
D.8	2,19	2,17	0,12	0,9068	2,17	2,20	-0,29	0,7742	2,20	2,16	0,04	0,9653
D.9	1,86	1,83	0,03	0,9759	1,90	1,80	0,45	0,6554	1,98	1,68	1,13	0,2601
D.10	2,50	2,49	-0,11	0,9111	2,43	2,54	-0,78	0,4368	2,53	2,45	0,32	0,7507
D.11	2,53	2,11	2,09	0,0365*	2,13	2,46	-1,49	0,1361	2,33	2,32	-0,03	0,9746
D.12	2,56	2,40	0,95	0,3442	2,43	2,51	-0,46	0,6464	2,50	2,45	-0,15	0,8789
D.13	0,64	1,46	-2,97	0,0030*	1,23	0,90	1,33	0,1850	1,50	0,45	3,89	0,0001*
D.14	1,03	1,40	-1,50	0,1331	1,53	0,98	2,26	0,0239*	1,63	0,68	3,78	0,0002*
D.15	2,31	2,14	0,59	0,5538	2,07	2,34	-1,45	0,1460	2,30	2,13	1,01	0,3127
D.16	2,28	2,34	-1,18	0,2377	2,13	2,44	-1,82	0,0684	2,25	2,39	-0,68	0,4946
D.17	2,36	2,09	0,99	0,3202	2,03	2,37	-1,99	0,0470*	2,10	2,39	-1,70	0,0887

D	Płeć		Z	p	Wiek		Z	p	M. zamieszkania		Z	p
	dziewczynki	chłopcy			6 lat	7 lat			miasto	wieś		
D.18	2,39	2,14	1,38	0,1684	2,20	2,32	-0,50	0,6192	2,20	2,35	-0,91	0,3648
D.19	2,39	2,11	1,65	0,0984	2,03	2,41	-2,03	0,0421*	2,23	2,29	-0,57	0,5685
D.20	2,50	2,26	1,25	0,2122	2,10	2,59	-2,64	0,0083*	2,38	2,39	-0,12	0,9076
D.21	2,31	2,17	0,94	0,3488	2,07	2,37	-1,34	0,1818	2,25	2,23	0,19	0,8522
D.22	2,42	2,20	1,04	0,2990	2,10	2,46	-1,93	0,0537	2,33	2,29	-0,03	0,9796
D.23	2,17	2,20	-0,52	0,6012	1,97	2,34	-1,98	0,0482*	2,20	2,16	0,06	0,9544

Źródło: opracowanie własne

Z-wartość testu U Manna-Whitneya; *-istotne zróżnicowanie przy $p < 0,05$

Należy zwrócić uwagę na trudności w opanowaniu umiejętności (D13), mówiącej o tym, że dziecko jest nerwowe lub nadpobudliwe ruchowo. Różnice istotne statystycznie stwierdzono zarówno z uwzględnieniem płci, jak i miejsca zamieszkania badanych uczniów. Druga umiejętność sprawiająca dzieciom trudności w jej opanowaniu dotyczyła nadaktywności dziecka, które ma problemy z koncentracją (D14).

W ostatniej tabeli 11 przedstawiono dane statystyczne z opracowania wyników z domeny **samoograniczenia dziecka a wybrane cechy**. Dane wskazują na różnice istotne statystycznie w wielu analizowanych przypadkach. Ze względu na płeć różnice były istotne w opanowaniu umiejętności: powstrzymuje się od zachowań agresywnych (E1) i potrafi zapanować nad swoim zachowaniem, które może innych zranić (E10). Uwzględniając wiek stwierdzono znacznie więcej umiejętności, dotyczyły one: szanuje swoje prace, jak i prace kolegów i koleżanek (E5), jest drażliwe, miewa częste zmiany nastroju (E7), jest radosne, spontaniczne, okazuje swój nastrój głośnym śmiechem (E8) oraz powstrzymuje się od zachowań agresywnych (E1). W zależności od miejsca zamieszkania również stwierdzono tylko jedną różnicę i dotyczyła ona umiejętności mówiącej o tym, że dziecko jest drażliwe, miewa częste zmiany nastroju (E7).

Tabela 11. Samoograniczenia dziecka a wybrane cechy

E	Płeć		Z	p	Wiek		Z	p	M. zamieszkania		Z	p
	dziewczynki	chłopcy			6 lat	7 lat			miasto	wieś		
E.1	2,61	2,17	2,30	0,0213*	2,20	2,54	-2,14	0,0321*	2,40	2,39	0,05	0,9587
E.2	2,50	2,20	1,28	0,2017	2,27	2,41	-0,40	0,6902	2,43	2,26	1,09	0,2736
E.3	2,08	2,11	-0,22	0,8252	2,00	2,17	-0,91	0,3647	2,03	2,19	-0,92	0,3569
E.4	2,56	2,20	1,64	0,1000	2,13	2,56	-1,93	0,0536	2,40	2,35	0,45	0,6515
E.5	2,58	2,46	0,37	0,7089	2,30	2,68	-2,48	0,0133*	2,53	2,52	-0,37	0,7116
E.6	1,83	1,86	-0,15	0,8835	1,83	1,85	0,03	0,9753	1,90	1,77	0,46	0,6487
E.7	1,17	1,69	-1,94	0,0527	1,83	1,12	2,62	0,0087*	1,95	0,74	4,50	0,0000*
E.8	2,44	2,29	0,68	0,4953	2,13	2,54	-2,48	0,0133*	2,40	2,32	0,35	0,7239
E.9	2,25	2,00	1,12	0,2617	1,90	2,29	-1,86	0,0623	2,05	2,23	-0,95	0,3421
E.10	2,44	2,00	2,43	0,0150*	2,00	2,39	-1,76	0,0780	2,23	2,23	-0,12	0,9042
E.11	2,47	2,17	1,26	0,2066	2,17	2,44	-1,04	0,3004	2,33	2,32	0,11	0,9138

Źródło: opracowanie własne

Z-wartość testu U Manna-Whitneya; *-istotne różnicowanie przy $p < 0,05$

Dane z tabeli 11 pokazują na trudności w opanowaniu umiejętności, mówiącej o tym, że dziecko powstrzymuje się od zachowań agresywnych (E1). Różnice istotne statystycznie w tym przypadku stwierdzono zarówno w zależności od płci, jak i wieku. Drugą umiejętnością sprawiającą dzieciom trudności w jej opanowaniu była (E7) odnosząca się do drażliwości dziecka i częstych zmian nastroju.

7. PODSUMOWANIE

Przeprowadzone badania umiejętności społecznych dzieci w wieku 6-7 lat, które uczęszczały do kilku przedszkoli na terenie miasta Biała Podlaska i w powiecie bialskim w woj. lubelskim pozwoliły określić poziom umiejętności społecznych całej badanej grupy z uwzględnieniem płci, wieku i miejsca zamieszkania. Głównym zadaniem placówek przedszkolnych jest tworzenie warunków do wszechstronnego rozwoju dzieci. Wśród obszarów wymagających szczególnego namysłu pozostaje rozwój społeczny – jego stymulacja jest realnym przejawem wyrównywania szans edukacyjnych i w tym sensie spełnia kolejne z ważnych działań przedszkola. Realizacja tego działania wymaga podejmowania zaplanowanych zadań zorientowanych na organizowanie okoliczności stymulujących i wspierających rozwój umiejętności społecznych zwłaszcza tych dzieci, u których rozwój w tym zakresie jest zaburzony lub zahamowany.

Wyniki badań i ich analiza statystyczna pokazała różnice w poziomie umiejętności społecznych dzieci, w niektórych przypadkach z uwzględnieniem płci, wieku i miejsca zamieszkania. Odnotowano umiejętności, które sprawiły dzieciom trudności w ich opanowaniu. W związku z tym rekomenduje się w stosunku do niektórych dzieci podjęcie zaplanowanych w sposób profesjonalny działań interwencyjnych, aby zapobiec ich dalszemu pogłębianiu. Wydaje się jednak, że oprócz analizy statystycznej wyników wskazana jest także refleksja psychologiczno-pedagogiczna, która nasuwa się w efekcie przeprowadzonych badań. Oto z jednej strony wyniki badań można zinterpretować jako ogólnie zadawalające z punktu widzenia oczekiwanych umiejętności społecznych i przewidywanych jako

pożądane w grupie badanych dzieci. Nie potwierdziły się bowiem przypuszczenia i powszechnie głoszone poglądy, że w okresie izolacji społecznej, spowodowanej pandemią choroby COVID-19, dzieci pozbawione kontaktów rówieśniczych będą wycofane społecznie i nie będą potrafiły odnaleźć się i funkcjonować w grupie społecznej. Równocześnie warto studiować entuzjazm chociażby z takiego powodu, że badania były przeprowadzone na grupie liczącej 71 osób, co nie pozwala na uogólnienie wyników badań. Z drugiej zaś strony należy zwrócić uwagę, że przeprowadzone badania pokazały konieczność prowadzenia systematycznych diagnoz opartych na obserwacji zachowań uczniów, aby stwierdzić jakie umiejętności dziecko opanowuje, a jakie sprawiają trudności w ich opanowaniu. Przedstawiona w niniejszym skrypcie dydaktycznym propozycja wyników badań, ich analiza oraz interpretacja stanowi zaledwie pewien zarys koncepcji poznawania umiejętności społecznych dzieci uwzględniając jednak istniejące w tym obszarze możliwości i ograniczenia. W celu weryfikacji, bądź potwierdzenia wniosków stwierdzonych w badaniach, szczególnie zasadne wydaje się przeprowadzenie ponownych badań na tej samej grupie po upływie określonego czasu. Wymieniony skrypt dedykujemy do studentów kierunku pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna oraz studentów kierunku pedagogika, którzy chcą w przyszłości podjąć pracę zawodową w przedszkolu na stanowisku pedagoga. Mamy również nadzieję, że pracujący nauczyciele wychowania przedszkolnego zapoznają się z jego treścią i wykorzystają w praktyce niektóre jego treści.

Autorki

8. SCENARIUSZE ZAJĘĆ Z WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO

SCENARIUSZ 1.

Hasło z Podstawy programowej wychowania przedszkolnego:

*Wczuwam się w emocje i uczucia osób z najbliższego
otoczenia.*

Temat zajęć: Nie czyni drugiemu, co tobie nie miłe. Magiczne słowo
PRZEPRASZAM

Grupa: 6-latki

Cel ogólny:

- rozpoznawanie i dostrzeganie uczuć innych osób.

Cele operacyjne – dziecko:

- okazuje empatię i szacunek wobec uczuć innych osób,
- okazuje miłość osobom bliskim na co dzień,
- aktywnie uczestniczy w zajęciach,
- doskonali umiejętność formułowania i zadawania pytań,
- przełamuje lęk i nieśmiałość przed rozmową z innymi,
- wyraża uczucia za pomocą pracy plastycznej.

Formy pracy:

- grupowa,
- indywidualna.

Metody pracy:

- słowna: opowiadanie, rozmowa kierowana, pogadanka,
- czynna: zabawa ruchowa, drama.

Środki dydaktyczne: Internet, tablica interaktywna, rysunek, kredki,
plakat.

**Opis przebiegu zajęć z określeniem czasu trwania poszczególnych
etapów:**

**1. Czynności organizacyjno-porządkowe. Czas trwania około 5
minut.**

- Przywitanie z dziećmi piosenką. Krótka rozmowa z dziećmi na
temat ich samopoczucia.

Jak się dziś czujecie?

Kto się dziś wyspał podnosi rękę do góry?

A kto zjadł śniadanie?

- Wysłuchanie piosenki, np. *Nasze emocje*-Śpiewające Brzdące (*Nasze emocje* - YouTube).
- Wprowadzenie dzieci do tematu dzisiejszych zajęć. Zadanie dzieciom pytań:

Co to są uczucia? Jakie znamy uczucia?

Jak wyglądają ludzie, gdy są smutni? A jak gdy są weseli ?

2. Część właściwa zajęć. Czas trwania około 25 minut.

- Przeczytanie bajki Paulette Bourgeois *Franklin mówi PRZEPRASZAM*

- Zadanie dzieciom pytań dotyczących wysłuchanej bajki:

W co tego dnia bawili się przyjaciele?

Jaką tajemnicę wyjawiał Franklin?

Czy Franklin dobrze postąpił wyjawiając tajemnicę innym?

Jak myślicie, co czuł Miś, kiedy Franklin powiedział innym o jego tajemnicy?

Co należy zrobić, kiedy sprawimy komuś przykrość i będzie smutny, czy macie jakieś pomysły?

- Drama "W krainie uczuć":

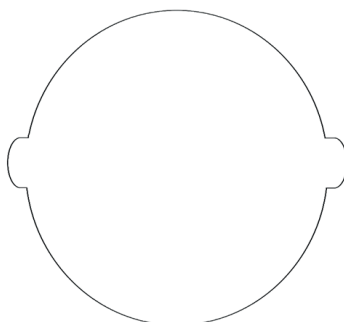
Pokaż, jak się smucisz – pokazywanie smutku za pomocą gestu;

Mam na imię..., kiedy się weselę, to robię tak... (gest);

Masz na imię..., kiedy się weselisz to robisz tak... – wszystkie dzieci mówią słowa i pokazują gest, który wykonał kolega;

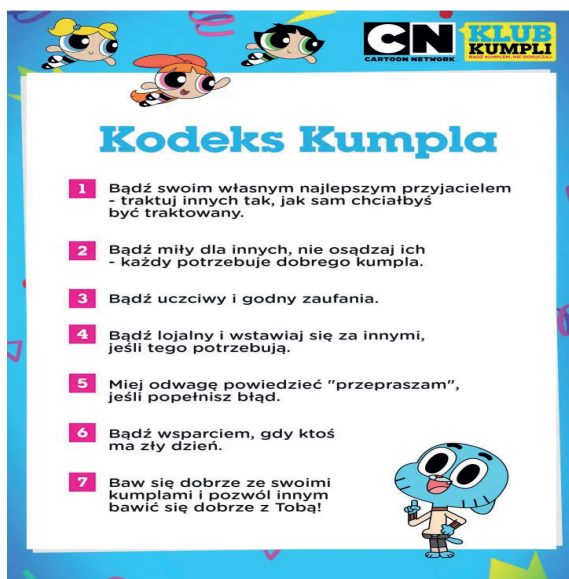
Rozmowa z dziećmi na temat „W jaki sposób możemy naprawić wyrządzone komuś zło/jak nie sprawiać innym smutku” (podawanie konkretnych złych zachowań i sposobów naprawienia zła). Dzieci uczą się pocieszać kolegów.

- Wykonanie pracy plastycznej "Jak się czujesz? "

Nauczyciel rozdaje uczniom wyżej przedstawiony szablon. Każde dziecko przy użyciu kredek ozdabia dowolnie twarz, tak aby przedstawiała daną emocję. Wykonane prace zostaną wyeksponowane w formie wystawy w sali przedszkolnej.

- Dzieci wspólnie z nauczycielem wieszają na tablicy wydrukowany plakat "Kodeks Kumpla"

3. Zakończenie zajęć. Czas trwania około 5 minut.

- Pogadanka podsumowująca dotycząca tematu dzisiejszych zajęć:
Drogie dzieci o czym dziś rozmawialiśmy?
Co należy zrobić, kiedy ktoś jest smutny?
Jak możemy naprawić swoje błędy i pocieszyć kogoś, gdy jest smutny?
Jak być dobrym kumplem?
- Wysłuchanie piosenki *Nasze emocje*-Śpiewające Brzdące ([Nasze emocje - YouTube](#))
- Pożegnanie z dziećmi. Podziękowanie za wspólną pracę.

Opracowanie: Agata Żeleźnicka studentka III roku
Pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej

SCENARIUSZ 2.

Hasło z Podstawy programowej wychowania przedszkolnego:

Dziecko zgłasza potrzeby fizjologiczne, samodzielnie wykonuje podstawowe czynności higieniczne.

Temat zajęć: Dbam o zdrowie.

Grupa wiekowa: 6-latki

Czas trwania zajęć: 40 minut

Cel ogólny:

- kształtowanie nawyków dbania o zdrowie i higienę.

Cele operacyjne - dziecko:

- zna codzienne zabiegi higieniczne,
- zna zasady higieniczne w postępowaniu w odniesieniu do własnego ciała,
- rozumie znaczenie czystości dla zdrowia,
- potrafi wykonywać podstawowe czynności higieniczne,
- doskonali umiejętności rozpoznawania niektórych przedmiotów higienicznych.

Formy pracy:

- zbiorowa,
- indywidualna.

Metody pracy:

- pogadanka,
- opis,
- burza mózgów.

Środki dydaktyczne: zagadki, karta pracy, kredki, plansza edukacyjna o higienie.

Opis przebiegu zajęć z określeniem czasu trwania poszczególnych etapów:

1. Czynności organizacyjno-porządkowe. Czas trwania około 5 minut.

- Powitanie z uczniami. Nauczyciel opowiada o czym będą dzisiejsze zajęcia i zadaje pytania

2. Część właściwa zajęć. Czas trwania około 30 minut.

- Powitanie nauczyciela z dziećmi. Nauczyciel rozpoczyna krótką pogadankę: *dzień dobry witam was, zaczynamy bo już czas, jestem ja, jesteś ty, razem to jesteśmy my, raz dwa trzy*

Piosenki – zabawy, powszechnie znane nauczycielom. Wykorzystujemy takie zabawy podkreślając fragmenty, w których mamy możliwość wyeksponowania znaczenia (poznawanie się, poznawanie zwrotów powitalnych, grzecznościowych, słów z różnych kręgów tematycznych, (np. wir-wydawnictwo.com)

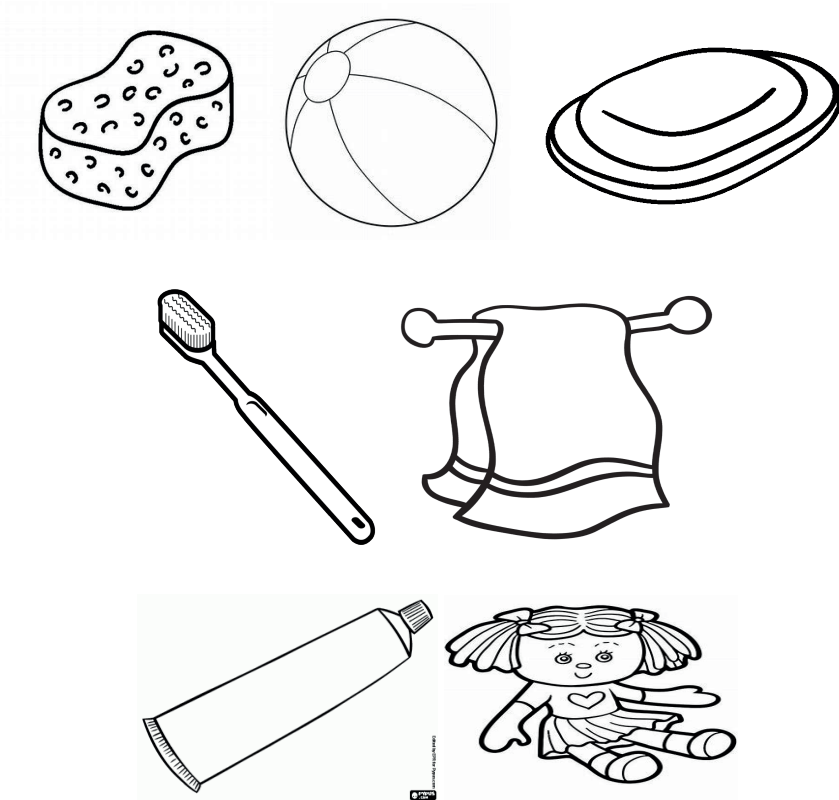
- Nauczyciel rozpoczyna zabawę „Kroki”. Dzieci stoją w kręgu. Nauczyciel mówi: *Jeden krok do przodu zrobią dzieci które:*
 - myją ręcę przed posiłkiem,
 - myją ręcę, kiedy je ubrudzą,
 - myją rano i wieczorem,
 - lubią się kąpać,
 - lubią czystość.

Dzieci wykonują polecenia. W ten sposób koło się zawęży, a dzieci dotykają się wzajemnie.

- Nauczyciel zaprasza dzieci do zabawy w „Zagadki”:
 - *Kwadratowa, kolorowa albo biała bywa. W kieszeni ją nosisz, często ją używasz?* (chusteczka).
 - *Dziurki w niej, jak w serze. Żyła w morzu na dnie. Do wanny ją bierzesz, bo umie myć ładnie?* (gąbka do mycia).
 - *Używasz go często, wieczorem i rano. Przypomina przedmiot, którym grabią siano?* (grzebień).
 - *Bywa w ramach lub bez ramy, często w nim się przeglądamy. Ono zawsze powie szczerze, czy wyglądasz jak należy?* (lustro).
 - *Przyjemnie pachnie, ładnie się pieni, a brudne ręce w czyste zamieni?* (mydło).
 - *Schowała się w tubie- używać jej lubię, a i mała szczotka chętnie się z nią spotka?* (pasta do zębów).
 - *Do suchej nitki moknie nieraz, gdy po kąpieli nim się wycierasz?* (ręcznik).
 - *Pieni się płyn z butelki. Zamienia się w bąbelki. Nieraz głowę ci zmywa. Czy wiesz jak się nazywa?* (szampon).

- Co to jest-na pewno wiesz, najeżona jest jak jeż. Lecz nikogo nie ukłuje, tylko zęby wyszoruje? (szczoteczka).
- Jak ten przedmiot się nazywa? Jest za mały, by w nim pływać, lecz, gdy woda z kranu leci, to w niej kąpiel biorą dzieci? (wanna).
- Służy do picia, służy do mycia, bez niej na ziemi nie byłoby życia? (woda).

- Dzieci wykonują kartę pracy – kolorują przedmioty używane do codziennej higieny ciała.

- Nauczyciel zaprasza do wysłuchania i nauki piosenki *Myj zęby* (<https://www.youtube.com/watch?v=ULcCm5PZwz1>)

Szczotka, pasta, kubek ciepła woda,
tak się zaczyna wielka przygoda.
Myję zęby, bo wiem dobrze o tym,
kto ich nie myje ten ma kłopoty.

Żeby zdrowe zęby mieć,
 trzeba tylko chcieć.
 Szczotko, szczotko, hej szczoteczko,
 o, o, o.
 Zatańcz ze mną
 tańcz w kółeczko
 o, o, o.
 W prawo, w lewo, w lewo, w prawo,
 o, o, o.
 Po jedzeniu kręć się żwawo
 o, o, o. /bis/
 Bo to bardzo ważna rzecz,
 żeby zdrowe zęby mieć.

3. Zakończenie zajęć. Czas trwania około 5 minut.

- Na podsumowanie zajęć nauczyciel wspólnie z dziećmi próbuje stworzyć dekalogu czystego przedszkolaka ([Dekalog czystego przedszkolaka \(mp9brzechwa-jaroslawa.pl\)](http://Dekalog czystego przedszkolaka (mp9brzechwa-jaroslawa.pl)))

Opracowanie: Katarzyna Szokała, studentka III roku
 Pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej

SCENARIUSZ 3.

Hasło z Podstawy programowej wychowania przedszkolnego:

Dziecko nazywa i rozpoznaje wartości związane z umiejętnościami i zachowaniami społecznymi, np. szacunek do dzieci i dorosłych, szacunek do ojczyzny, życzliwość okazywana dzieciom i dorosłym – obowiązkowość, przyjaźń, radość

Temat zajęć: Wartości, które powinniśmy poznać i pielęgnować od najmłodszych lat –

Czym jest szacunek?

Grupa wiekowa: 6-latki

Czas trwania zajęć: 35 minut

Cel ogólny:

- kształtowanie szacunku – jako wartości.

Cele operacyjne - dziecko:

- wie – czym jest szacunek, jak bardzo jest ważny i komu należy go okazywać,
- potrafi współpracować w grupie,
- potrafi słuchać i wykonywać polecenia nauczyciela.

Forma pracy:

- zbiorowa

Metody pracy:

- słowna: pogadanka,
- pokaz.

Środki dydaktyczne: laptop z głośnikami lub magnetofon, tablica interaktywna lub ekran do wyświetlenia bajki, biały arkusz papieru A2, karty pracy dla dzieci, klej.

Opis przebiegu zajęć z określeniem czasu trwania poszczególnych etapów:

1. Część wstępna (powitanie). Czas trwania około 5 minut.

Dzieci tworzą koło i śpiewają rymowankę wraz z nauczycielem:

Nauczyciel: Dzień dobry, przedszkolaki, miło Was widzieć!

Przedszkolaki: Dzień dobry, proszę Pani, na powitanie czas!

Po zakończeniu rymowanki, dzieci witają się ze sobą poprzez zbicie żółwika i/lub przybicie obiema dłońmi „piątki”.

Nauczyciel zadaje pytania, np.: *Jak się dziś macie drogie dzieci? Czy macie ochotę na wspólną zabawę?*

2. Część właściwa. Czas trwania około 25 minut.

Nauczyciel zadaje pytania:

Czy wiecie czym jest szacunek?

Komu i w jaki sposób należy go okazywać?

Dzieci siedzą w kole na dywanie, nauczyciel informuje, że będą oglądały bajkę związaną z dzisiejszym tematem zajęć oraz krótko omawia, o czym ona będzie. Prosi również o uważne wysłuchanie (https://www.youtube.com/watch?v=ZDw6cy_OSGI&t=15s).

Nauczyciel może również przeczytać *Bajkę o Szacunku* autorstwa Agnieszki Metko

„Bajka o Szacunku” Agnieszka Metko

W pewnym mieście mieszkał sobie

Pan Szacunek - w swej osobie.

Kłaniał się sąsiadom swoim

i „Dzień dobry!” mówił do nich.

Przodem puszczał starszych, panie,

ustępował miejsca dla nich.

Mówił „Proszę” i „Dziękuję”,

kulturalnie płażał w tłumie.

Nie podnosił głosu wcale,

nawet, gdy miał inne zdanie.

To z uwagą innych słuchał,

nie przerywał, nie zagłuszał.

Brzydkim słowem mówił - „NIE!”,

a polszczyznę - szczyił się.

Przecież jemu nie wypada

w swym języku od tak gadać.

Strój stosowny do okazji nasz szacunek lubił nosić.

miał paznokcie wciąż zadbane i umyte, czyste włosy.

Wszystkich godnie On traktował:

chudych, grubych, starszych, młodszych,

ciemnoskórych, skośnookich, swych znajomych oraz obcych.

W pracy Pan Szacunek szacował antyki:
wazył, liczył, lata mierzył, aby wartość ich określić,
aby słusznie je wycenić.

Pan Szacunek - miał szacunek wśród przyjaciół i znajomych.

Każdy go doceniał szczerze i przedstawiał za wzór wzorów.

I stosując te reguły - wobec innych, wobec Ciebie,

jedną z zasad zapamiętał:

By szacunkiem - darzyć siebie.

Po wysłuchaniu i/lub obejrzeniu:

Zadanie pytań dzieciom dotyczących obejrzanego filmu/wysłuchanej bajki: *Czy Pan Szacunek był miły i kulturalny? W jaki sposób okazywał szacunek? Jak to robił? Jaką zasadę zapamiętał Pan Szacunek?*

Następnie nauczyciel rozkłada karteczki ze zdaniami pokazującymi, w jaki sposób można okazywać szacunek oraz jak nie należy tego robić. Zadaniem dzieci jest rozpoznać (podczas, gdy nauczyciel będzie czytał zdania), które zachowania są poprawne, a które nie są, a następnie z pomocą nauczyciela - wykonać kodeks pod tytułem: „Jak okazujemy szacunek?”

Po wykonaniu pracy - dzieci podpisują się swoją dłonią, którą namaczą w kolorowych farbach, a następnie przykładają do kodeksu, jako pieczęć.

Wykonany kodeks nauczyciel umieszcza w widocznym dla przedszkolaków miejscu, np. na tablicy, ścianie, drzwiach.

Karta pracy

Kiedy mówimy o określonej osobie, to staramy się mówić o niej dobrze.
Gdy ktoś jest przestraszony, staramy się go uspokajać i pokazać mu swoim zachowaniem, że nie ma się czego bać.
Gdy ktoś jest nieśmiały, to staramy się nie zmuszać go do niczego, pozwalamy mu obserwować zabawę.
Gdy widzimy, że ktoś jest biedny, to dzielimy się z nim tym, czego mamy w nadmiarze.
Gdy ktoś nas denerwuje, to mówimy mu o tym co nas złości.
Jak widzimy, że ktoś kogoś krzywdzi, to zgłaszamy to Pani.
Namawiamy dzieci do zabawy niebezpiecznej.

Przewidujemy, które zabawy są niebezpieczne, i przestrzegamy przed nimi kolegów i koleżanki, a w zamian proponujemy bezpieczną zabawę
Kiedy sytuacja tego wymaga, okłamujemy, wymyślając różne historie.
Lepiej jest okłamać kolegę lub koleżankę, niż przyznać się do błędu.
Gdy ktoś jest inny od nas, np. ciągle się czegoś boi, jest nieśmiały lub biedny, to można się z niego śmiać, wyzywać go bądź obrażać.
Gdy ktoś nas denerwuje, to możemy podstawić mu nogę.
Kiedy widzimy, że ktoś kogoś bije, to stoimy i patrzymy jak na ciekawe widowisko.
Gdy ktoś obraża naszego kolegę lub naszą koleżankę - to też obrażamy tego kolegę lub koleżankę.
Nie mówimy „Dzień Dobry” i „Do widzenia” Pani nauczycielce w szkole.
Nie używamy magicznych słów „Proszę”, „Przepraszam”, „Dziękuję”.

Po wykonaniu kodeksu nauczyciel zaprasza dzieci do kółeczka i wspólnie tańczą do melodii piosenki Małej Orkiestry Dni Naszych *Piosenka o szacunku dla innych*. Dzieci naśladują gesty nauczyciela, uczą się również refrenu piosenki (<https://www.youtube.com/watch?v=DL5CDJSRs0k>)

Mała Orkiestra Dni Naszych *Piosenka o szacunku dla innych*

Szanowny słuchaczu możesz mi uwierzyć!
 Ludziom się po prostu szacunek należy!
 Czy lat mają dużo, czy też mało latek.
 I czy ktoś jest święty, czy to jest gagatek
 Pokochaj bliźniego! 2x
 Małego, wielkiego! 2x
 Młodego, starego! 2x
 Jak siebie samego! 2x
 Taba daj, taba daj, daj, daj.

Gdy nie ma na świecie dla starszych szacunku.
 To nie ma dla młodych w przyszłości ratunku!
 I są na to całkiem niezbite dowody!
 Że nie będziesz wiecznie przepiękny i młody.
 Pokochaj bliźniego! 2x
 Małego, wielkiego! 2x
 Młodego, starego! 2x

Jak siebie samego! 2x
Taba daj, taba daj taj daj.

Niech widzą rodzice, babcie i dziadziusie!
Niech widzi staruszka, pani w autobusie!
Że twoja życzliwość i grzeczność ma siłę.
Nie czynisz innemu, co tobie nie miłe.

Pokochaj bliźniego! 2x
Małego, wielkiego! 2x
Młodego, starego! 2x
Jak siebie samego! 2x
Taba daj, taba daj taj daj.

Szanowny słuchaczu możesz mi uwierzyć!
Ludziom się po prostu szacunek należy!
Czy lat mają dużo, czy też mało latek.
I czy ktoś jest święty, czy to jest gagatek.

Pokochaj bliźniego! 2x
Małego, wielkiego! 2x
Młodego, starego! 2x
Jak siebie samego! 2x
Taba daj, taba daj taj daj.

3. Zakończenie zajęć. Czas trwania około 25 minut.

Na zakończenie nauczyciel pyta dzieci, czego się dzisiaj nauczyły i czy podobały im się zajęcia. Można posłużyć się na przykład misiem pluszowym czy piłką, wtedy dzieci podają sobie przedmiot i opowiadają, co zapamiętały i co im się podobało na zajęciach. Na koniec wszyscy zegnają się poprzez przybicie piątki lub zbiciem „żółwika”, ewentualnie jednym, wielkim „niedźwiedzim uściskiem”.

Opracowanie: *Gabriela Dębowska, studentka III roku
Pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej*

SCENARIUSZ 4.

Hasło z Podstawy programowej wychowania przedszkolnego:

*Dziecko rozróżnia emocje i uczucia przyjemne i nieprzyjemne,
ma świadomość, że odczuwają i przeżywają je wszyscy ludzie*

Temat zajęć: Ty i ja – nasze emocje

Grupa wiekowa: 5-latki

Czas trwania zajęć: 30 minut

Cel ogólny:

- rozpoznawanie i nazywanie emocji.

Cele operacyjne - dziecko:

- akceptuje własną emocjonalność,
- potrafi mówić o uczuciach,
- potrafi opisywać uczucia.

Formy pracy:

- grupowa,
- indywidualna.

Metody pracy:

- słowna: pogadanka,
- film, ćwiczenia.

Środki dydaktyczne: kolorowanki, kredki, film na temat emocji (YouTube), tablica interaktywna/telewizor, magnetofon.

Opis przebiegu zajęć z określeniem czasu trwania poszczególnych etapów:

1. Czynności organizacyjno-porządkowe. Czas trwania około 5 minut.

Przywitanie z dziećmi zabawą Iskierka. Wszyscy siadają na dywanie i tworzą koło. Zabawa polega na przekazaniu Iskierki poprzez ściśnięcie prawej/lewej dłoni osoby siedzącej obok. Nauczyciel tworzy Iskierkę i przekazuje ją w lewą/prawą stronę. Iskierka wraca do nauczyciela.

2. Część właściwa zajęć. Czas trwania około 20 minut.

Wszyscy wstają. Nauczyciel włącza magnetofon/ tablicę interaktywną i odtwarza piosenkę Anny Burzyńskiej, Grzegorza Mrozińskiego, Adama Biernackiego, Sebastiana Królikowskiego *Piosenka emocji*. Wszyscy tańczą w kole (<https://www.youtube.com/watch?v=yJiCPU0UuZE>).

Piosenka emocji

1. Radość to zabawa, a zabawa to sanki, rower, rolki, lodów kulek sto. Radość to emocja, którą każdy zna. Zna ją mama, tata, teraz znam i ja!
2. Smutek jest jak szarość i za oknem deszcz. To łzy na policzku, lodowaty dreszcz. Smutek to emocja, którą każdy zna. Zna ją mama, tata, teraz znam i ja!
3. Miłość to rodzice, przyjaciele, miś. Świat z nią jest piękniejszy wczoraj, jutro dziś. Miłość to emocja, którą każdy zna. Zna ją mama, tata, teraz znam i ja!
4. Wściekłość niszczy spokój, do przyjaźni chęć. Każe tupać nogą i zaciskać pięść. Wściekłość to emocja, którą każdy zna. Zna ją mama, tata, teraz znam i ja!
5. Zachwyty jest jak podróż, plaża, słońca brzask. Prezent pod choinką, niebo pełne gwiazd. Zachwyty to emocja, którą każdy zna. Zna ją mama, tata, teraz znam i ja!

Po wysłuchaniu piosenki nauczyciel rozmawia z dziećmi nt. *Jakie emocje występują w piosence? Nazwij je. Które z nich to przyjemne, a które nie?*

Kto odczuwa emocje? Czy Twoja mama, tata odczuwają emocje?

Jakie emocje odczuwałeś dzisiaj rano, kiedy wstałeś?

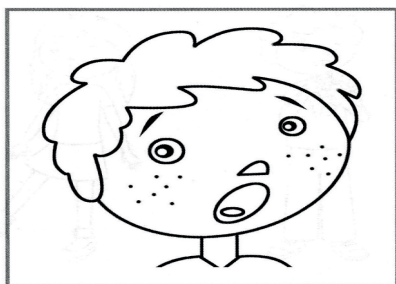
Nauczyciel włącza telewizor w celu pokazania dzieciom bajki. W trakcie oglądania dzieci współpracują z głównymi bohaterami bajki, m.in. pokazują emocje (<https://www.youtube.com/watch?v=TcLK9ZBUds&t=335s>).

Po obejrzeniu bajki nauczyciel zadaje kilka pytań, np. *Jak czuł się Ubu gdy przyleciał pierwszy raz na ziemię? (Był przestraszony). Jak się czujemy, gdy jemy pyszne smakołyki? (Jesteśmy szczęśliwi). Co czuje Ubu gdy*

poznaje kogoś nowego? (Wstyd). Jak się czuł Ubu, gdy zniknęły biedronki (Był zły).

3. Zakończenie zajęć. Czas trwania około 5 minut.

- Pogadanka podsumowująca dotycząca tematu dzisiejszych zajęć: *Drogie dzieci o czym dzisiaj rozmawialiśmy? Jakie teraz macie emocje?*
- Na zakończenie zajęć nauczyciel prosi dzieci o zajęcie swoich miejsc przy stoliku i rozdaje kolorowanki oraz kredki. Dzieci malują kolorowankę i odkładają do własnych szafek.

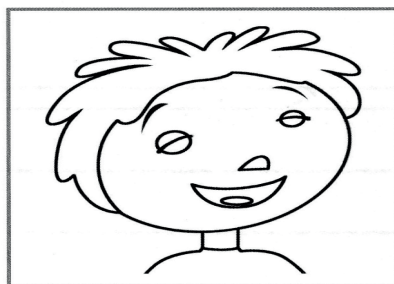
strach

złość

smutek

radość

- Pożegnanie z dziećmi i podziękowanie za wspólną pracę.

Opracowanie: *Klaudia Gruszczyńska, studentka III roku
Pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej*

SCENARIUSZ 5.

Hasło z Podstawy programowej wychowania przedszkolnego:

*Dziecko określa kierunki i ustala położenie przedmiotów
w stosunku do własnej osoby, a także w stosunku do innych
przedmiotów, rozróżnia stronę lewą i prawą.*

Temat zajęć: Poznają przestrzeń wokół siebie.

Grupa wiekowa: 5-latki

Czas trwania zajęć: 30 minut

Cel ogólny - dziecko:

- rozróżniania stronę lewą i prawą,
- umiejętnie ustala położenie przedmiotów w stosunku do własnej osoby (coś się znajduje: nade mną, przede mną, pode mną, obok mnie, za mną).

Cele operacyjne - dziecko:

- rozumie pojęcie prawej i lewej strony,
- nazywa swoje części ciała (głowa, ramiona, kolana, pięty, oczy, uszy, usta, nos).

Formy pracy:

- grupowa,
- indywidualna.

Metody pracy:

- słowna: pogadanka,
- czynne, aktywizujące,
- obserwacja,
- pokaz.

Środki dydaktyczne: kolorowe gumeczki (tyle, aby wystarczyło dla każdego dziecka), odtwarzacz muzyki, karty pracy, prezent (pudełeczko ze wstążką).

Opis przebiegu zajęć z określeniem czasu trwania poszczególnych etapów:

1. Czynności organizacyjno-porządkowe. Czas trwania około 7 minut.

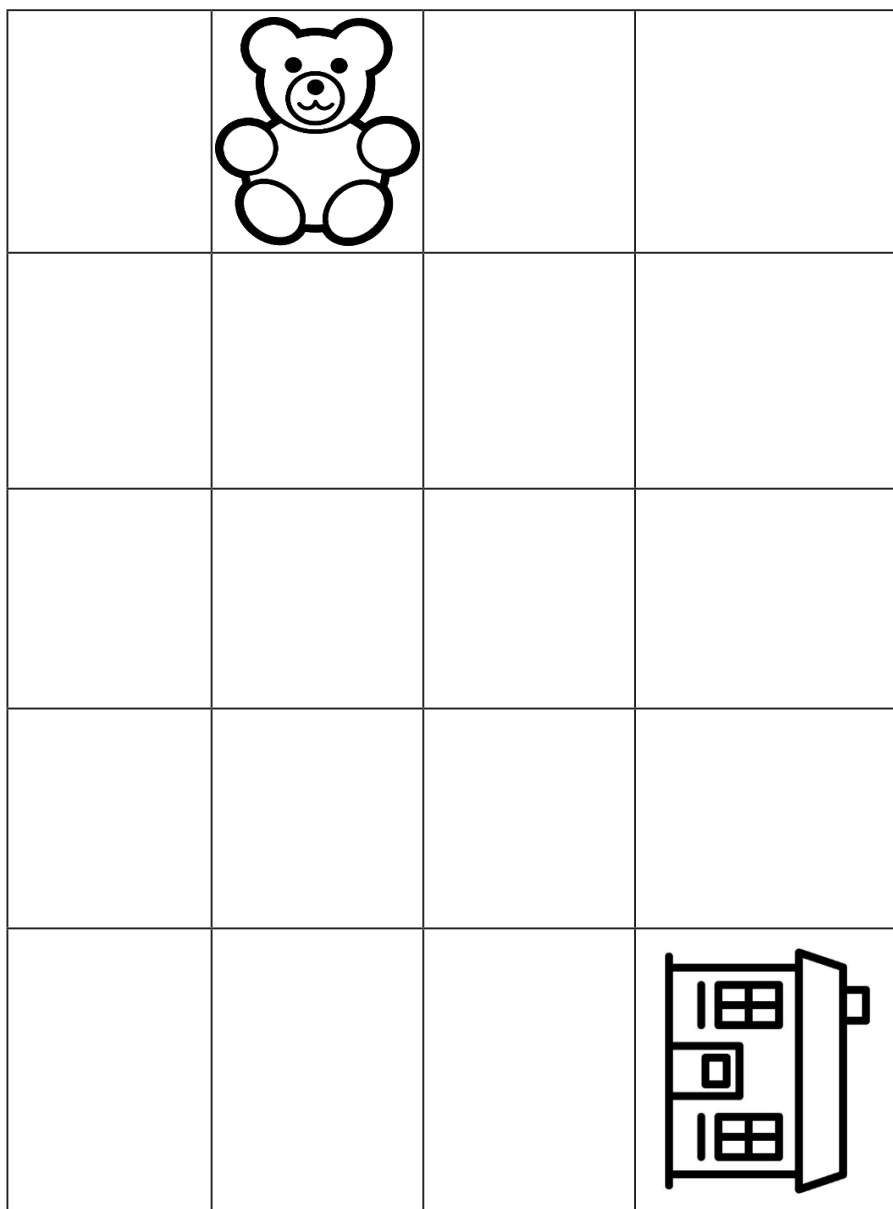
- Powitanie nauczyciela z dziećmi. Zapytanie dzieci jak się czują i jaki jest ich dzisiejszy nastrój.
Krótkie przypomnienie dzieciom, gdzie jest prawa i lewa strona.
- Nauczyciel prosi dzieci, aby podniosły prawą rękę do góry (poprawia ewentualne błędy), następnie rozdaje każdemu dziecku gumeczkę i prosi, aby założyły ją sobie na podniesioną, prawą rękę.

2. Część właściwa zajęć. Czas trwania około 20 minut.

- Zabawa pod tytułem: *Gdzie znajduje się prezent?* Nauczyciel bierze prezent do ręki i pokazuje dzieciom różne położenie prezentu względem własnej osoby.
 - Prezent znajduje się obok mnie.
 - Prezent znajduje się pode mną.
 - Prezent znajduje się nade mną.
 - Prezent znajduje się za mną.
 - Prezent znajduje się przede mną.

Nauczyciel kolejno wywołuje dzieci poprzez przekazanie im prezentu i prosi, aby wykonały jakąś czynność z wcześniej wymienionych (może też sam ustawić prezent przy dziecku, by dziecko samodzielnie określiło jego położenie względem siebie).

- Nauczyciel rozdaje dzieciom karty pracy. Podaje polecenie: *Doprowadź misia do domu idąc kolejno po odpowiednich polach.* Nauczyciel czyta dzieciom polecenia:
2 kroki w prawo, 1 krok w dół, 2 kroki w prawo, 3 kroki w górę. Dzieci wypełniają kartę pracy.

Karta pracy (poziomo): 2 kroki w prawo, 1 krok w dół, 2 kroki w prawo, 3 kroki w górę.

3. Zakończenie zajęć. Czas trwania około 3 minut.

- Dzieci wysłuchują piosenki *Głowa, ramiona, kolana, pięty*. Dzieci słuchając piosenki pokazują wymieniane części ciała: głowę,

ramiona, kolana, pięty, oczy, uszy, usta, nos (<https://www.youtube.com/watch?v=30BVfTvlsrE>).

- Po wysłuchaniu piosenki nauczyciel prosi, aby dzieci podniosły najpierw prawą, później lewą rękę (skorygowanie ewentualnych błędów).
- Pożegnanie z dziećmi. Podziękowanie za wspólną pracę.

Opracowanie: *Małgorzata Artyszuk, studentka III roku
Pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej*

SCENARIUSZ 6.

Hasło z Podstawy programowej wychowania przedszkolnego:

Dziecko używa zwrotów grzecznościowych podczas powitania, pożegnania, sytuacji wymagającej przeproszenia i przyjęcia konsekwencji swojego zachowania.

Temat zajęć: Z kulturą za pan brat.

Grupa wiekowa: 6-latki

Czas trwania zajęć: 40 minut

Cel ogólny - dziecko:

- poprawnie wymawia i używa zwrotów grzecznościowych,

Cele operacyjne - dziecko:

- poprawnie wypowiada zwroty grzecznościowe,
- wie w jakich sytuacjach używać danego zwrotu,
- odnosi się z szacunkiem do starszych osób.

Formy pracy:

- zbiorowa,
- indywidualna.

Metody pracy:

- słowna: pogadanka,
- czynne, aktywizujące,
- obserwacja,
- pokaz.

Środki dydaktyczne: magnetofon, pendrive z piosenką, kartki z pracą dla grupy, tablica interaktywna do wyświetlenia bajki.

Opis przebiegu zajęć z określeniem czasu trwania poszczególnych etapów:

1. Czynności organizacyjno-porządkowe. Czas trwania około 5 minut.

- Powitanie z uczniami. Nauczyciel opowiada o czym będą dzisiejsze zajęcia.

- Nauczyciel rozpoczyna zabawę na powitanie, np. podanie ręki przez prawą/lewą nogę, żółwika, piąteczka itp.
2. Część właściwa zajęć. Czas trwania około 30 minut.
- Wysłuchanie piosenki pt. *Piosenka bardzo kulturalna* (<https://youtu.be/-JlrvxJheRA>)

Piosenka bardzo kulturalna

Jestem królem dobrych manier nie przeklinam i nie kłamię

Zamiast walić z grubej rury wolę trochę mieć kultury

Zamiast walić z grubej rury wolę trochę mieć kultury

Proszę dziękuję przepraszam

Proszę dziękuję przepraszam

Proszę dziękuję przepraszam

Te słowa dziś ogłaszam

Proszę dziękuję przepraszam

Proszę dziękuję przepraszam

Proszę dziękuję przepraszam

Te słowa dziś ogłaszam

Słowa ważne są ogromnie a mój język świadczy o mnie

Dobre więc maniery wolę na ulicy i przy stole

Dobre więc maniery wolę na ulicy i przy stole

Proszę dziękuję przepraszam

Proszę dziękuję przepraszam

Proszę dziękuję przepraszam

Te słowa dziś ogłaszam

Proszę dziękuję przepraszam

Proszę dziękuję przepraszam

Proszę dziękuję przepraszam

Te słowa dziś ogłaszam

Umiem słuchać bez ziewania nie przerywam w środku zdania

Bo kultura czyni cuda różni mnie od małpoluda

Bo kultura czyni cuda różni mnie od małpoluda

Proszę dziękuję przepraszam

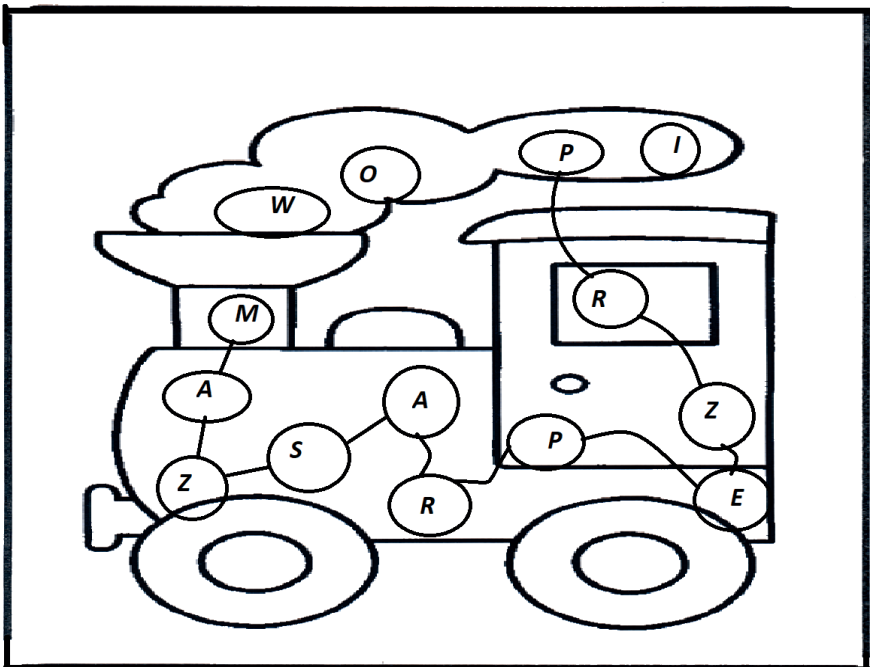
Proszę dziękuję przepraszam

Proszę dziękuję przepraszam

Te słowa dziś ogłaszam

Proszę dziękuję przepraszam
Proszę dziękuję przepraszam
Proszę dziękuję przepraszam
Te słowa dziś ogłaszam

- Nauczyciel rozpoczyna z dziećmi rozmowę i zadaje pytania: *Jakie trzy magiczne słowa wystąpiły w piosence?* (proszę, dziękuję, przepraszam). *Jakie dobre maniery zostały wymienione w piosence?* (kulturalne zachowania przy stole i na ulicy, nie przerywanie gdy ktoś mówi, słuchanie bez ziewania, nie przeklinam i nie kłamię).
- Dzieci wykonują pracę plastyczną. Następnie odczytują hasło z pomocą nauczyciela i kolorują jak najładniej obrazek. Wykorzystują kredki lub pisaki (rysunek poniżej).

- Wprowadzenie do tematu i zapytanie dzieci, czy chcą wysłuchać dwóch bajek. Nauczyciel uprzedza, aby uważnie oglądały (<https://youtu.be/YPIUtgcMwuE>) oraz (<https://youtu.be/YPIUtgcMwuE>).

[be/lqS3e92mTFQ](https://www.youtube.com/watch?v=be/lqS3e92mTFQ)). Nauczyciel rozmawia z dziećmi na temat zachowania bohaterów i formułuje pytania np. *Kiedy mówimy dzień dobry, a kiedy do widzenia? Który z bohaterów okazywał szacunek starszej osobie?*

- Zabawa w sklep z użyciem magicznych słów: proszę, dziękuję, dzień dobry i do widzenia.

Opis zabawy: Dzieci wybierają jedną osobę z grupy aby była sprzedawcą (mogą się później zamienić rolami), następnie robią z ławki ladę i ustawiają na niej różne rzeczy, np. misie, klocki, auta. Każdy ustawia się w kolejce i kupuje jedną lub kilka rzeczy, używając przy tym zwrotów grzecznościowych: np.

- Dzień dobry, poproszę jedną lalkę i samochodzik.
- Proszę, oto pani zakupy.
- Dziękuję Pani, do widzenia.
- Do widzenia.

Zabawa toczy się do momentu, aż każde dziecko coś kupi.

3. Zakończenie zajęć. Czas trwania około 5 minut.

- Na podsumowanie zajęć, dzieci bardzo grzecznie żegnają się ze sobą, korzystają ze słów: dziękuję, było mi bardzo miło, do zobaczenia.

Opracowanie: *Daria Lewczuk, studentka III roku
Pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej*

SCENARIUSZ 7.

Hasło z Podstawy programowej wychowania przedszkolnego:

Dziecko posługuje się pojęciami dotyczącymi zjawisk przyrodniczych, np. tęcza, deszcz, burza, opadanie liści z drzew, sezonowa wędrówka ptaków, kwitnienie drzew, zamarzanie wody, dotyczącymi życia zwierząt, roślin, ludzi w środowisku przyrodniczym, korzystania z dóbr przyrody, np. grzybów, owoców, ziół.

Temat zajęć: Jakie zjawiska atmosferyczne występują w danej porze roku?

Grupa wiekowa: 6-latki

Czas trwania zajęć: 40 minut

Cel ogólny:

- kształtowanie u dzieci umiejętności rozpoznawania zjawisk atmosferycznych.

Cele operacyjne - dziecko:

- potrafi nazywać i odróżniać podstawowe zjawiska atmosferyczne,
- potrafi rozpoznać charakterystyczne cechy pór roku (np. kwitnienie drzew, opadanie liści),
- wymienia nazwy pór roku.

Formy pracy:

- zbiorowa,
- indywidualna.

Metody pracy:

- pogadanka,
- film,
- karta pracy

Środki dydaktyczne: laptop (lub inne urządzenie do odtworzenia piosenki), karty pracy.

Opis przebiegu zajęć z określeniem czasu trwania poszczególnych etapów:

1. Czynności organizacyjno-porządkowe. Czas trwania około 5 minut.

- Powitanie z uczniami. Nauczyciel opowiada o czym będą dzisiejsze zajęcia i zadaje pytania wprowadzające do tematu: *Czy wiecie, jakie są rodzaje zjawisk atmosferycznych? Jaką mamy dzisiaj pogodę? A jaka była wczoraj pogoda ?* Nauczyciel podaje określenie Zjawisk atmosferycznych: *Zjawiska atmosferyczne to wszelkie procesy i zjawiska fizyczne, które zachodzą w atmosferze oraz które możemy zaobserwować gołym okiem w powietrzu np. deszcz, śnieg, burza, grad.*

2. Część właściwa zajęć. Czas trwania około 30 minut.

- Zabawa ruchowa do piosenki *Deszczyk pada* ([Piosenka „Pada deszczyk” - YouTube](#))

Tekst i układ ruchowy piosenki:

Deszczyk pada, deszczyk pada (naśladowanie paluszkami padającego deszczu)

wieje wieje (silny) wiatr (naśladowanie rękoma wiatru)

Deszczyk pada, deszczyk pada

wieje wieje (silny) wiatr

Błyskawica, grzmot, błyskawica, grzmot (klaśnięcie i tupnięcie nogą 2 razy)

A na niebie kolorowa tęcza (dziecko ręką tworzy łuk)

Błyskawica, grzmot, błyskawica, grzmot

A na niebie kolorowa tęcza.

- Wysłuchanie edukacyjnego filmu o zjawiskach atmosferycznych (https://www.youtube.com/watch?v=lbBbi_ds4eU). Po obejrzeniu filmu, nauczyciel zadaje dzieciom pytania, np. *Jakie zjawiska udało Wam się zapamiętać? W jakiej kolejności występują zjawiska po sobie? Którą porę roku najbardziej lubicie? Jaka jest pogoda latem/jesienią/zimą/wiosną?*
- Nauczyciel rozpoczyna realizację kolejnego ćwiczenia i prosi dzieci, aby wycięły nazwy pór roku i przykleiły je pod odpowiednim obrazkiem. Później zaczynając od wiosny, ponumerowały po kolei pory roku.

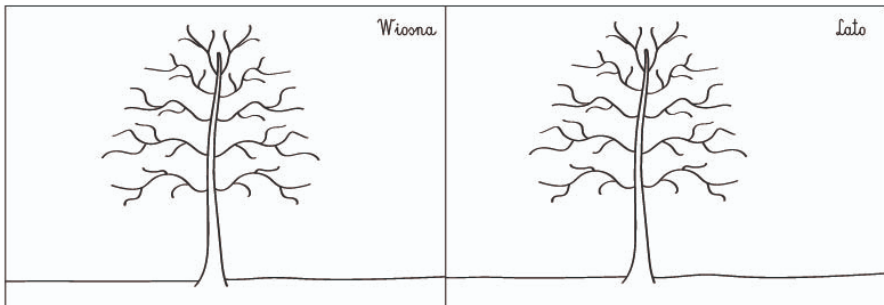

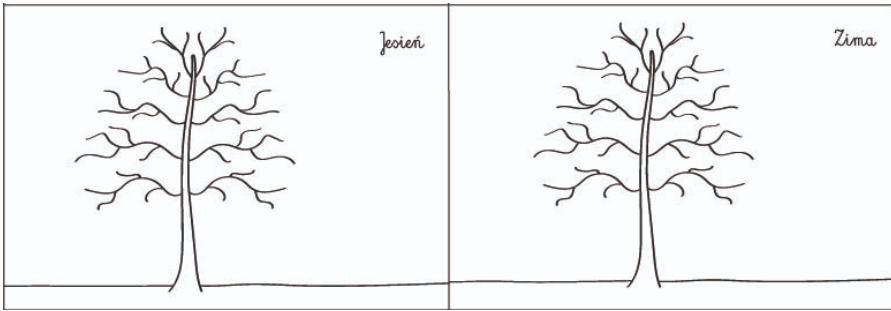

LATO WIOSNA ZIMA JESIEŃ

- Nauczyciel rozdaje dzieciom karty pracy - Kolorowanke 4 pory roku. Prosi, aby dzieci dokończyły malować obrazki biorąc pod uwagę cechy charakterystyczne danej pory roku.

źródło: <https://zabawydzieci.pl/kolorowanka-cztery-pory-roku/>

- Nauczyciel rozpoczyna z dziećmi rozmowę i zadaje pytania: *Jakie są charakterystyczne cechy pór roku (np. kwitnienie drzew, opadanie liści). Jakich kolorów używacie malując, np. zimę? A jakich lato? Czy widziałyście takie drzewa w parku, przy drodze?*

3. Zakończenie zajęć. Czas trwania około 5 minut.

- Na podsumowanie zajęć nauczyciel pyta, o czy rozmawialiśmy dzisiaj?

Opracowanie: *Monika Stefaniuk, studentka III roku
Pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej*